

Juho Lankinen

VENÄJÄN FEDERAATION IDENTITEETIT SEN ULKOPOLITIIKAN STRATEGISESSA PÄÄTÖKSENTEOSSA

Diskurssianalyysi Venäjän ulkopoliittikan strategiasta

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Helmikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Juho Lankinen: Venäjän federaation identiteetit sen ulkopoliittikan strategisessa päätöksenteossa: diskurssianalyysi Venäjän ulkopoliittikan strategiasta

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma, kansainvälinen politiikka

Helmikuu 2023

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastellaan, mitä valtion identiteettejä Venäjän federaation ulkopoliittikan strategiassa ilmenee. Valtion identiteetti määrittää valtion toimintaa muodostamalla identiteetteihin perustuvia intressejä, jotka ohjaavat päätöksentekoa. Tutkimalla valtion identiteettejä ja niiden muodostumista voidaan tarkastella valtion ulkopoliittisen päätöksenteon taustaa. Valtion identiteettien tarkastelu tarjoaa näkökulmia päätöksenteon ymmärtämiseen, jolloin myös kansainvälistä turvallisuutta tukeva ennakointikyky vahvistuu. Tutkielmani primääriaineistona toimii Venäjän ulkopoliittikan konsepti vuodelta 2016. Työn tarkoitus on selvittää, mitä valtion identiteettejä Venäjän ulkopoliittikan strategiassa ilmenee, miten ne muodostuvat ja miten ne asettuvat hierarkiaan merkittävydessä Venäjän ulkopoliittikan kannalta.

Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä toimii sosiaalinen konstruktivismi. Identiteetin käsitteen tarkka määritelmä ja asema kansainvälisen politiikan tutkimuksessa on kiistelty, joten tarkastelu rajataan valtion identiteetteihin Alexander Wendtin määritelmien mukaisesti. Tutkimuksen menetelmä on diskurssianalyysi Iver Neumannin esittämää jaottelua mukaillen, joka jakautuu neljään vaiheeseen: kulttuurillinen kompetenssi, tekstien rajaaminen, representaatioiden kartoittaminen ja diskurssien kerrostaminen. Keskeisin analyysin vaihe on diskursseja ja niiden kautta identiteettejä muodostavien representaatioiden kartoittaminen ja tarkastelu aineistosta. Konstruktivistisesti ymmärrettynä identiteetit rakentuvat sosiaalisissa vuorovaikutuksissa representaatioiden ja niistä muodostuvien diskurssien kautta. Identiteettien merkittävyyttä voidaan tarkastella analysoimalla ulkopoliittikan tulevan linjan kannalta merkittäviä valintatilanteita. Valtion tilanteessa valitsema identiteetti heijastelee valtion identiteettien hierarkiaa.

Tulosten perusteella Venäjän ulkopoliittikan strategiassa ilmenee seitsemän valtion identiteettiä. Nämä ovat oikeusvaltio, demokratia, venäläisen maailman vahvistaja, Aasian liittolainen, Naton ja lännen vastustaja, suurvalta ja moderni Venäjä. Identiteettejä rakennetaan muodostamalla diskursseja negatiivisten ja positiivisten representaatioiden avulla suhteessa sosiaalisesti merkittäviin vastakappaleisiin. Identiteettejä ilmentävät myös Venäjän valtionjohdon puheista nostetut esimerkit. Primääriaineistosta ilmenevät myös Venäjän käsitykset kansainvälisen politiikan kehityskuluista, jotka tukevat identiteettejä asettamalla ne laajempaan kontekstiin. Analyysin perusteella Venäjän ulkopoliittikassa merkittävimpiä ovat suurvallan ja venäläisen maailman vahvistajan identiteetit. Toiseksi merkittävimpiä ovat lännen vastustajan, oikeusvallion ja demokratian identiteetit. Heikoimpina identiteetteinä ilmenevät Aasian liittolaisen ja modernin Venäjän identiteetit. Lisäksi voidaan havaita, että merkittävimmät identiteetit perustuvat historiallisille vertailukohdille. Myös vastakkainasetteluun perustuvat identiteetit ovat Venäjän ulkopoliittikassa merkittävämpiä kuin liittolaisuuteen perustuvat identiteetit.

Avainsanat: Venäjä, Venäjän ulkopoliittikka, valtion identiteetti, representaatio, diskurssi, sosiaalinen konstruktivismi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1. JOHDANTO	1
2. SOSIAALINEN KONSTRUKTIVISMI JA IDENTITEETTI	2
2.1. Sosiaalinen konstruktivismi	3
2.2. Identiteetti kansainvälisessä politiikassa.....	4
2.3. Alexander Wendt ja valtion identiteetti	6
2.4. Venäjän valtion identiteettien tutkimus	9
3. DISKURSSIANALYYSI JA AINEISTO.....	10
3.1. Diskurssianalyysi	10
3.2. Neumannin diskurssianalyysin kehys	12
3.3. Aineistona Venäjän federaation ulkopoliittikan konsepti	14
4. VENÄJÄN ULKOPOLITIIKAN IDENTITEETIT.....	15
4.1. Oikeusvaltio ja demokratia	16
4.2. Venäläinen maailma.....	17
4.3. Venäjä ja Aasia	19
4.4. Nato ja länsi	21
4.5. Suurvalta	23
4.6. Moderni ja yhteistyöhaluinen Venäjä	25
4.7. Identiteettien hierarkia	26
5. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	28
LÄHTEET.....	31
LIITE 1: Aineiston alkuperäiset englanninkieliset lausunnot.....	35

1. JOHDANTO

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastellaan Venäjän federaation ulkopoliitiikan päätöksenteon logiikkaa tutkimalla sen ulkopoliitiikan strategiassa ilmeneviä identiteettejä. Venäjän ulkopoliitiikka järkytti jälleen maailmaa helmikuussa 2022 kun se aloitti laajan hyökkäyksen Ukrainaan. Etenkin Putinin kausilla 2000-luvulla maailmalla on ollut havaittavissa vaikeuksia ymmärtää ja ennakoida Venäjän ulkopoliitiikan päätöksiä ja hahmottaa logiikkaa niiden takana. Venäjän ulkopoliitiikka onkin ollut merkittävä tutkimuksen kohde kansainvälisen politiikan tieteenalalla myös kylmän sodan päättymisen ja Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen.

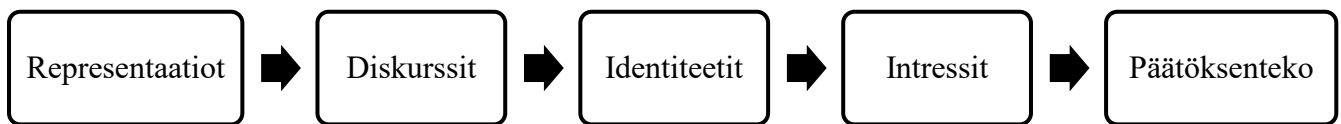
Venäjän hyökkäys Ukrainaan nähtiin länsimaissa epärationaalisenä osin siksi, koska sitä tarkasteltiin modernin länsimaisittain olettamalla, että Venäjä on rationaalinen toimija, esimerkiksi toiminnan taloudellisen ja materiaalisen hyödyn perusteella. Hyökkäyksen näyttäytyessä täysin epärationaalisenä on selvää, että hyökkäyksen todelliset syyt ovat muualla. Ymmärryksemme Venäjän ulkopoliittisen päätöksenteon taustoista ja perusteista on edelleen vajavainen. Venäjän päätöksenteon logiikan ymmärtämiselle on siis todellinen tarve. Tämä tutkimus pyrkii tarjoamaan näkökulmia päätöksenteon tutkimukseen ja ymmärtämiseen. Ennakoitavuus on yksi keskeisimpiä turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä yksilö- ja valtiotasolla, sekä erityisesti kansainvälisessä politiikassa. Tutkimuksen kohteeksi on tällöin mielekästä ottaa niiden seikkojen selvittäminen, jotka osaltaan ohjaavat toimijaa kohti tiettyä päätöstä tai toimintaa.

Tutkielmassa lähestytään Venäjän päätöksenteon logiikan ymmärtämistä ja siten ennakoitavuutta valtion identiteetin käsitteen kautta. Identiteetit ovat keskeisiä tekijöitä ennustettavuuden ja järjestyksen säilyttämisessä kansainvälisessä politiikassa (Hopf 1998, 174). Yleinen rationaalinen olettaus on, että valtion ulkopoliittiset toimet ovat pyrkimyksiä saavuttaa sen intressejä, olivatpa nämä intressit rationaalisia tai eivät. Intressit perustuvat identiteeteille ja edellyttävät niitä (Wendt 1992, 398; 1999, 231). Myös Ted Hopfin (1998, 175) mukaan valtion intressit, ja niiden perusteella päätetyt toimet, seuraavat valtion identiteettiä. Identiteettien tutkiminen voidaan siis nähdä relevanttina keinona pyrkimyksissä ymmärtää Venäjän ulkopoliittista päätöksentekoa. Näitä identiteettejä voidaan tutkia Venäjän ulkopoliitiikkaa ilmentävän ja ohjaavan strategian pohjalta.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten Venäjän federaation ulkopolitiikan strategiassa ilmenevät Venäjän valtion identiteetit. Primääriaineistona tutkielmassa toimii Venäjän federaation ulkopolitiikan konsepti vuodelta 2016. Tutkimuksen menetelmänä hyödynnetään diskurssianalyysiä Iver B. Neumannin (2008, 63) määrittelemää jaottelua mukailleen. Tutkimus rakentuu kolmeen tutkimuskysymyksen vastaamisen ympärille, jotka ovat:

- 1) Mitä identiteettejä Venäjän valtiolle muodostuu tutkimusaineiston perusteella?
- 2) Miten nämä identiteetit muodostuvat?
- 3) Mitkä aineistossa ilmenevät identiteetit ovat Venäjän ulkopolitiikassa merkittävimpiä?

Valtion identiteettejä tutkimalla on mahdollista kehittää ymmärrystä päätöksenteon taustoista. Identiteettiä ei siis tule ymmärtää päätöksentekoa tyhjentävästi määrittävänä tekijänä. Merkittävyydellä tarkoitetaan tässä tutkielmassa sitä, kuinka paljon kyseisellä identiteetillä voidaan arvioida olevan vaikutusta Venäjän ulkopoliittisessa päätöksenteossa. Tutkimusasetelman kannalta keskeistä käsittehierarkiaa ja vuorovaikutussuhdetta on selvennetty kuviossa 1.

Kuvio 1. Tutkimuksen keskeisten käsitteiden hierarkia ja vuorovaikutus.

Tutkielma jakautuu neljään osaan: ensin avaan tutkimuksen teoreettista pohjaa ja määrittelen tarkemmin valtion identiteetin käsitteen, sekä aikaisempaa tutkimusta aiheesta. Toiseksi avaan tutkimuksen menetelmää, sekä esittelen tutkimuksen primääriaineiston; Venäjän ulkopolitiikan konseptin. Kolmantena tutkimuksessa on varsinainen aineiston analyysi. Neljäntenä teen johtopäätökset ja yhteenvedon tutkimuksen tuloksista.

2. SOSIAALINEN KONSTRUKTIVISMI JA IDENTITEETTI

Tässä kappaleessa esittelen tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen ja aikaisempaa tutkimusta identiteeteistä kansainvälisessä politiikassa. Viitekehyksenä toimii sosiaalinen konstruktivismi, sekä identiteetin käsite. Valtion identiteetin käsite ja tutkimus kumpuavat kansainvälisen politiikan

konstruktivistisen koulukunnan teoriasta. Konstruktivistinen käsitys identiteeteistä ja intresseistä eroaa valtavirtateorioista siinä, että neorealismi ja neoliberalismi käsittelevät niitä annettuina, kun taas konstruktivismi esittää ne sosiaalisesti konstruoituina (Ruggie 1998, 856). Esittelen myös identiteettien määrittelmään ja analyyttiseen käyttöön liittyvää tieteellistä debattia.

2.1. Sosiaalinen konstruktivismi

Konstruktivismi on suurin perinteisiä positivistisia teorioita haastava jälkipositivistinen suuntaus. Suuntaukselle nimen konstruktivismi esitteli ensimmäisenä Nicholas Onuf (1989). Konstruktivismi perustuu ihmisen tietoisuuden ja roolin tutkimiseen kansainvälisessä elämässä (Ruggie 1998, 856). Konstruktivismin mukaan keskeiset kansainvälisen politiikan tekijät, kuten normit ja identiteetit ovat sosiaalisesti konstruoituja (esim. Ruggie 1998, 856; Wendt 1999, 1).

Vaikka konstruktivismiin voidaan osin nähdä syntyneen kritiikistä realistista ja liberalistista koulukuntaa kohtaan, on konstruktivismi vakiinnuttanut asemaansa itsenäisenä omanlaisenaan teoreettisena koulukuntana näiden rinnalla. Sen merkittävimmät haastajat voidaan jakaa kahteen ryhmään: materiaalsiin teorioihin, jotka näkevät poliittisen toiminnan ainoastaan fyysisen maailman määrittämänä, ja individualistiset teorit, jotka näkevät kollektiiviset käsitykset vain yksilön toiminnan sivutuotteena (Finnemore & Sikkink 2001, 394). Wendt (1999, 1–2) viittaa ”ohuena” konstruktivismia suuntaukseen, jossa käytetään myös perinteisten positivististen suuntauksien kannattajien keskuudessa yleisesti hyväksytyjä metodologioita. Tätä suuntausta hän myös itse edustaa.

Yksi tämän tutkielman kannalta keskeisimmistä teoreettisista perusoletuksista on, että valtio on itsenäinen entiteetti, jolla on omat intressit ja oma identiteetti suhteessa muihin valtioihin. Konstruktivismi, kuten myös liberalismi ja realismi, näkee valtion keskeisimpänä toimijana kansainvälisessä politiikassa (Wendt 1994, 385). Valtio nähdään keskeisenä esimerkiksi sen legitiimin väkivallan monopolin vuoksi: ”Koska valtio on poliittisen auktoriteetin rakenne, jolla on monopoli legitiimin väkivallan käyttöön, kun rajoitetaan väkivaltaa kansainvälisesti, ovat kyseessä valtiot, joita täytyy lopulta hallita.” (Wendt 1999, 8. Käännös oma.)¹ Lisäksi tässä tutkielmassa, kun viitataan valtion toimintaan, viitataan sillä ainoastaan sen ulkopoliittisiin toimiin. Perustelen rajausta tutkimusasetelman johdonmukaisuuden säilyttämisellä.

¹ “Since the state is a structure of political authority with a monopoly on the legitimate use of violence, when it comes to the regulation of violence internationally it is the states one has to control.”

2.2. Identiteetti kansainvälisessä politiikassa

Tutkimuksen keskiössä on identiteetin käsite. Identiteettien tutkimus yleistyi voimakkaasti kansainvälisen politiikan tieteenalalla erityisesti 1990-luvulta lähtien (Berenskoetter 2011, 1). Tämä on pitkälti konstruktivistisen koulukunnan kehittymisen ansiota, ja identiteetit ovatkin keskeisiä etenkin tutkimuksissa, jotka pyrkivät siirtymään ohi rationaalisista ja materiaalisista oletuksista valtioiden toiminnan selittämiseksi (Ashizawa 2008, 572; Bucher & Jasper 2017, 391). Keskeistä kirjallisuutta identiteetin tutkimuksen nostamisessa konstruktivismin keskiöön ovat kirjoittaneet esimerkiksi Alexander Wendt (1992, 1994) ja Peter J. Katzenstein (1996).

Identiteettejä esitetään olevan lukuisia eri tyyppisiä ja jaottelut vaihtelevat tutkijalta toiselle. Näitä ovat esimerkiksi kansallinen identiteetti, kollektiivinen identiteetti, poliittinen identiteetti, sosiaalinen identiteetti ja kulttuurinen identiteetti (Saral 2017, 42). Brubaker & Cooper (2000, 6–8) tunnistavat artikkelissaan vähintään viisi erilaista määritelmää identiteeteille, joita tutkimuksessa on käytetty. Lisäksi suhteessa identiteettiin vastaavia termejä ilmenee, kuten valtion itserepresentaatio (esim. Wendt 1999, 309). Itserepresentaatio kuitenkin voidaan ymmärtää toimijan omana sisäisesti tuotettuna käsityksenä itsestä, kun taas identiteetti muodostuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

Identiteetin käsite tulee sosiaalipsykologiasta, missä sillä viitataan toimijan käsityksiin yksilöllisyydestä ja erityisyydestä, ja jotka muovautuvat suhteessa toisiin (Jepperson ym. 1996, 59). Vaikka valtioilla ei ole vastaavaa käsitystä yksilöllisyydestä, ne muodostavat identiteettejä (mt., 59). Identiteettien perustana on vuorovaikutus itsen ja toisen (engl. self/other) välillä kansainvälisessä sosiaalisessa ympäristössä, sekä valtion sisällä. Toinen voidaan ymmärtää käytännössä minä tahansa toimijana, joka ei ole itse. Toisaalta ainakin tässä tutkimuksessa toinen ei voi olla mikä tahansa, vaan sen on oltava sosiaalisesti merkityksellinen vastakappale itselle. Itsen ja toisen erottelua on kuvailtu sosiaalisten rajojen muodostamiseksi ja keskeiseksi osaksi identiteetin rakentumista (Neumann 1999, 35–36). Neumannin (mt., 36) mukaan näiden sosiaalisten rajojen tarkastelu on kansainvälisen politiikan tutkimuksessa keskeistä. Identiteetin muodostumisen ja itse/toinen käsitteen yhteyttä käsitteellisti Hegel (1977). Identifikaatiota kuvataan kognitiivisena prosessina jossa itse/toinen erottelu hämärtyy (Wendt 1999, 229). Toisaalta Saral (2017, 42) esittää identiteetin olevan mahdottomuus ilman tätä rajanvetoa.

Valtion on oletettava olevan itsetietoinen ja itsenäinen toimija muodostaakseen identiteetin (Onuf 2003, 75–77). Tämän vuoksi myös valtion suvereniteetin käsitteen kehitys on ollut keskeisessä roolissa valtion

identiteettiin nähden. Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa identiteetin muodostumisen on yleisesti oletettu edellyttävän vastakappaleen itselle; ”toisen”. Joidenkin tutkijoiden mukaan jopa vastakappaleen demonisoinnin on esitetty olevan vaatimus identiteetin muodostamisessa ja äärimmillään poliittisen identiteetin on esitetty muotoutuvan parhaiten väkivaltaisissa kamppailuissa tätä toista vastaan (Lebow 2008, 474; Schmitt 1976). Käsitteen itsestä ja toisesta on toisaalta myös argumentoitu olevan ideologinen, eikä kuvaavan todellisuutta (Lebow 2008, 474–475). Käsitteistöä on käytetty ideologian rinnalla omien poliittisten tavoitteiden edistämiseen. Kohderyhmälle tunteiden muodostaminen vastakkainasettelusta itsen ja toisen välillä, ja näin identiteetin muodostaminen, on nähty historiallisesti melko yleisenä tapana oman agendan edistämässä. Valtion suvereniteetin käsitteen vahvistuminen erotteli toimijat toisistaan, ja näin ollen mahdollisti tämänkaltaisen binäärisen ajattelumallin itsestä ja toisesta (Lebow 2008, 475).

Runsaasta tutkimuksellisesta käytöstä huolimatta identiteetin käsitteestä ei ole saatu muodostettua selkeää konsensusta määritelmästä, joka vahvistaisi sen käyttöä analyttisenä työkaluna. Identiteetin onkin esitetty olevan ns. ”catch-all” termi (Finnemore & Sikkink 2001, 399; Saral 2017, 42) ja tieteenalalla on kuvailtu olevan käynnissä kriisi identiteetistä (Brubaker & Cooper 2000, 2). Ongelmina on nostettu esiin esimerkiksi identiteettien tutkimuksen haastamaton oletus tietoisuudesta itsestä, sekä identiteettien vaikutuksen toimintaan määrittelemättä jättäminen ja annettuna ottaminen (Onuf 2003, 75–77; Bucher & Jasper 2017, 391). Tietyt tutkijat myös esittävät intressit sosiaalisesti tuotettuina, mutta identiteetit annettuina, toiset esittävät, että toimijat yksinkertaistavat toisten valintoja asettamalla heille identiteettejä ja kolmannet väittävät toimijoiden muodostavan identiteettejä vahingossa johtuen muiden toimijoiden teoista tai sanoista heitä kohtaan (Onuf 2003, 76). Identiteetin käsitteen tutkimuksellista käyttöä on myös ehdotettu korvattavaksi muilla identiteettiä tarkastelevilla viitekehyksillä (esim. Bucher & Jasper 2017; Abdelal ym. 2006; Brubaker & Cooper 2000).

Ongelmallisena identiteetin käsitteelle on osin myös sen merkittävä suosio tutkimuksen kohteena kansainvälisessä politiikassa. Laaja käyttö ilman yksiselitteistä konsensusta määrittelystä tai käytöstä analyttisenä työkaluna tuo käsitteelle tietynasteista löyhyyttä tutkimuksellisenä viitekehyksenä. Määritelmän ja yhdenmukaisen analyttisen viitekehyksen puuttumisen on esitetty luovan haasteita tutkimustulosten yleistämiselle. Identiteettiä on kuvattu analyttisesti liian löysäksi (Abdelal ym. 2006, 695) ja sen on esitetty tarkoittavan liikaa, liian vähän tai ei mitään (Brubaker & Cooper 2000, 1). Berenskoetter (2011, 1) jaottelee identiteettien tutkimuksen karkeasti yhtäältä eri tutkijoiden

näkökulmien identiteeteistä yhteneväisyyksien tutkimiseen, jolloin tavoitteena on paikantaa ja kuvailla jonkinlainen yleisesti hyväksytty merkitys identiteetin käsitteelle. Toisaalta taas Berenskoetterin mukaan yleisesti hyväksytyyn merkityksen löytäminen voidaan nähdä mahdottomuutena erilaisten ja yhteensopimattomien teoreettisten ja normatiivisten lähtökohtien vuoksi, jolloin tutkimus lähinnä vain tiivistää eri näkökulmia yhteen. Identiteetti on myös alun perin käsitteenä kehitetty yksilöiden tutkimiseen, joka voi herättää kysymyksiä sen sovellettavuudesta valtion kaltaisen kohteen tutkimiseen.

Kuitenkin kaikki kansainvälisen politiikan tutkijat jakavat käsityksen siitä, että identiteetti on lähde toimijan käytökselle, ja siksi perustavanlaatuinen (Ashizawa 2008, 577). Tutkimussuuntauksen laajuus kertoo myös hyväksynnästä tieteenalalla identiteetin määritelmällisen ja analyyttisen käytön väitetyille löyhyydelle. Yksilöille kehitetyn identiteetin käsitteen soveltuvuus valtioihin on perusteltavissa siten, että valtio itsessään ei ole tietoinen toimija, joka pystyisi päättämään ja toimimaan, vaan se perustuu yksilöille, jotka tekevät päätöksiä ja toimivat valtionsa puolesta ja nimissä. Ashizawa (2008, 575–576) nostaa myös esille, että kansainvälisen politiikan tutkimuksessa yleisesti hyväksytään identiteetin käsitteen sovellettavuus valtioihin. Myös Alexander Wendt (1999, 224) toteaa intressien ja identiteettien olevan sovellettavissa valtioihin.

2.3. Alexander Wendt ja valtion identiteetti

Tässä tutkimuksessa identiteettien ymmärtäminen perustuu pääosin Alexander Wendtin esittämille ajatuksille. Identiteetin käsite Wendtin määritelmien mukaisesti soveltuu parhaiten tarkastelun viitekehyyksiksi tässä tutkimuksessa johtuen erityisesti sen yleisesti tunnistetusta asemasta ja vahvasta yhteydestä intresseihin, ja niiden kautta käytännön ulkopoliittiseen päätöksentekoon ja toimintaan. Wendt tarjoaa verrattain johdonmukaisia ja kattavia ajatuksia valtion identiteetistä huolimatta käsitteen yleisesti kiistanalaisesta asemasta kansainvälisen politiikan tutkimuksessa.

Alexander Wendtin (1999, 224) tunnetun määritelmän mukaan identiteetti on ” -- tarkoituksellisten toimijoiden ominaisuus, joka tuottaa motivoivia ja behavioraalisia taipumuksia.” (Käännös oma.)² Identiteetti on tiivistettynä sosiaalinen määritelmä itsestä ja toisesta perustuen toimijoiden kesken jaettuihin käsityksiin. Tähän myös perustuu sosiaalisen maailman rakenne (Wendt 1992, 398). Saral (2017, 42) esittää identiteetin myös olevan tulkinta siitä, millainen ja missä toimija on sosiaalisen lisäksi psykologisessa mielessä. Identiteetit myös edellyttävät sosiaalista kontekstia toimiakseen. Valtion tai

² “[...] a property of intentional actors that generates motivational and behavioral dispositions.”

minkä tahansa yksilön itserepresentaatio ja identiteetti on riippuvainen siitä, jakavatko muut toimijat saman käsityksen identiteetistä (Wendt 1999, 224). Wendtin määritelmässä kansainvälinen ulottuvuus tulee voimakkaasti esiin. Wendt (1992; 1994; 1999) painottaa näkemyksissään kansainvälisen sosiaalisen kontekstin merkitystä suurempana identiteetin muodostumiselle, verrattuna valtion sisäiseen sosialisointiin.

Erityisesti tutkimuksessa hyödynnetään *valtion identiteetin (state identity)* käsitettä. Valtion identiteetin ja identiteetin välille ei ole vedettävissä tarkkaa määritelmällistä rajaviivaa, vaan identiteetin käsite vain ymmärretään nimenomaan valtioon sovelletussa kontekstissa. Kuitenkin valtion identiteetti nähdään tutkimuksessa yleisesti ulkoisena (Katzenstein 1997, 118). Vastaavasti kansallinen identiteetti ymmärretään pääosin valtion sisäisenä ominaisuutena (Anderson & Kuortti 2007, 77–88). Ashizawa (2008, 575) määrittelee valtion identiteetin viittaavan valtion käsitykseen yksilöllisyydestä ja erityisyydestä kansainvälisissä konteksteissa, joka kehittyy suhteessa toisiin valtioihin. Hän myös toteaa valtion identiteetin olevan käsite, joka ymmärretään valtion ulkopoliittikan toimijoiden käsityksenä siitä, mitä heidän valtionsa on ja mitä se edustaa.

Identiteetit nähdään keskeisinä intressien perusteina ja ohjaajina. Alexander Wendt (1999, 231) esimerkiksi kuvaa identiteettien ja intressien yhteyttä seuraavasti: ”Ilman intressejä identiteeteillä ei ole motivoivaa voimaa, ja ilman identiteettejä intresseillä ei ole suuntaa.” (Käännös oma.)³ Wendt (1999, 231–238) myös jaottelee intressejä objektiivisiin ja subjektiivisiin. Ashizawa (2008, 573) määrittelee valtion identiteetin ja ulkopoliittisten päätösten välistä suhdetta esittämällä, että valtion identiteetin käsite tuottaa päätöksentekijöissä ”puolesta-asenteita” tietynlaisia toimintamalleja kohtaan, jotka määrittelevät päätöksentekijöiden preferenssejä tietynlaista ulkopoliittikkaa kohtaan.

Fierke (1996, 468–473) esittää valtioiden valitsevan tietoisesti tai tiedottomasti valitsevan historiallisen sosiaalisen kontekstin, johon he heijastelevat käsillä olevaa tilannetta. Tällöin valtio valitsee toimensa kokemuksien pohjalta tästä aiemmasta sosiaalisesta kontekstista. Voidaan siis nähdä, että valtio konstruoi näin identiteettinsä, jolle se perustaa toimintansa. Tämän identiteetin pohjalta valtio käsittää liittolaiset, vastustajat ja mahdollisten toimintatapojen joukon. Valtiot voivat myös vaihtaa tapaa ymmärtää tilanne ja toimintaympäristönsä, ja säätää intressinsä vastaavasti (Fierke 1996, 468–473; Wendt 1999, 398). Ted Hopf (2002, 3) toisaalta hylkää ajatuksen, että identiteettiä voisi

³ “Without interests identities have no motivational force, without identities interests have no direction.”

tarkoituksellisesti valita tai muuttaa, vaikkakaan ei täysin kiistä sen mahdollisuutta. Hän kuitenkin myös yhtyy näkemykseen, että yhdellä valtiolla voidaan nähdä olevan useita identiteettejä, jotka muokkaavat valtion intressejä ja siten toimintaa. Myös yleisesti konstruktivismin perusoletuksiin kuuluu käsitys identiteettien dynaamisuudesta.

Wendt (1999, 224) jakaa identiteetit neljään päätyyppiin: henkilökohtainen tai organisaatioiden identiteetti, tyyppi-identiteetti, rooli-identiteetti ja kollektiivinen identiteetti. Wendtin mukaan henkilökohtainen tai organisaation identiteetti (engl. personal or corporate identity) tekee toimijasta itsenäisen ja tietoisin toimijan. Valtiolla tämä identiteetti tuottaa perustavanlaatuisia intressejä, kuten fyysinen turvallisuus, vakaat sosiaaliset identiteetit ja suhteet maailmaan, tunnustus toimijana sekä kehitys (Wendt 1994, 385). Tällaisia identiteettejä voi olla toimijalla vain yksi ja se toimii alustana muille identiteettityypeille (Wendt 1999, 225). Kollektiivinen identiteetti on yhdistelmä tyyppi- ja rooli-identiteettiä, ja rakentaa niiden päälle (Wendt 1999, 229).

Tyyppi-identiteetti termi ilmestyi alun perin Fearonin (1999) käsikirjoituksessa, jossa hän jakoi identiteetit henkilökohtaisiin ja sosiaalisiin, ja edelleen sosiaaliset identiteetit tyyppi- ja rooli-identiteetteihin. Termi viittaa sosiaaliseen kategoriaan, johon kuuluvat jakavat joitain ominaisuuksia. Näitä voivat olla esimerkiksi käytösmallit, asenteet, arvot ja taidot (Fearon 1999, 17). Toimijalla voi olla useita tyyppi-identiteettejä, mutta yhdistävän tekijän täytyy olla sosiaalisesti merkitsevä (Wendt 1999, 225–226). Wendt (1999, 226) käyttää esimerkkinä tyyppi-identiteetistä valtioiden valtiojärjestystä, esimerkiksi monarkia, demokratia, diktatuuri jne. Tyyppi-identiteetti määrittää osin muiden valtioiden suhtautumista siihen (Wendt 1999, 226).

Rooli-identiteettejä on sovellettu ulkopolitiikan rooliteorian tutkimuksissa (Esim. Holsti 1970). Rooli-identiteetit ovat olemassa vain suhteessa toisiin (Wendt 1999, 227). Wendtin mukaan rooli-identiteetti saavutetaan täyttämällä paikka sosiaalisesta rakenteesta ja noudattamalla käytösnormeja suhteessa muiden vastaintenteetteihin. Wendt (1999, 227) esittää, että roolit kansainvälisessä järjestelmässä eivät perustu instituutioihin, vaan ne luodaan sosiaalisissa suhteissa. Esimerkiksi vihollinen ja liittolainen eivät edellytä institutionaalista nimittämistä.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan erityisesti tyyppi- ja rooli-identiteettejä. Tyyppi- ja rooli-identiteetit voidaan nähdä tärkeimpinä valtioiden toimintaa selittävinä tekijöinä, kahden muun identiteettityypin ollessa perustana tai rakentaessa niiden päälle. Identiteetit määrittävät intressejä, joten valtiot

määrittelevät toimintaansa esimerkiksi oman ja toisten tyyppi-identiteetin, kuten demokraattisuuden, tai rooli-identiteetin, kuten vihollinen tai liittolainen perusteella. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan myös identiteettien hierarkiaa. Alexander Wendt (1999, 230) esittää toimijan identiteettien hierarkian olevan tulkittavissa sen perusteella, minkä identiteetin toimija valitsee identiteettien välisessä konfliktitilanteessa. Lisäksi Wendtin (1999, 230) mukaan tyyppi-identiteetit ovat hierarkiassa rooli-identiteettejä vahvempia. Identiteettien hierarkiaa tarkastellaan tässä tutkimuksessa erityisesti näiden oletusten valossa.

2.4. Venäjän valtion identiteettien tutkimus

Venäjän identiteettien tutkimusta ovat leimanneet merkittävät muutokset aikakausien välillä. Esimerkiksi Ted Hopf (2002) ja Iver B. Neumann (1995; 2016) ovat tutkineet Venäjää ja sen edeltäjävaltioita verrattain hyvin pitkällä ajallisilla tarkastelujaksoilla. He tutkivat miten venäläiset rakentavat identiteettejään ja representaatioita diskursseissa peilaten muihin toimijoihin, sekä miten nämä tekijät mahdollisesti heijastuvat ulkopoliitikassa. Venäjällä ilmenevien diskurssien ja niiden tuottamien identiteettien on esitetty olevan usein ristiriidassa ja kilpailullisessa suhteessa toisiinsa (Hopf 2002, 259–260).

Yleisesti Venäjän identiteetin tutkimuksissa ilmenee Venäjän vahva käsitys itsestään suurvaltana. Esimerkiksi Neumann (2016, 186) toteaa venäläisessä diskurssissa havaittavissa olevan käsityksen, että Venäjän on oltava suurvalta tai se ei ole mitään. Forsberg (2013, 28) näkee suurvaltaidentiteetin myös vahvana ja esittelee sen tuomia haasteita Venäjän ja EU:n välisissä suhteissa.

”Toiset” nousevat esiin keskeisinä heijastuspintoina identiteeteille monissa tutkimuksissa. Neumann (1995; 2016) perehtyy tutkimuksissaan erityisesti venäläisten representaatioihin Euroopasta. Myös Ted Hopf (2002, 155) esittelee kaavion ”toisista” joiden mukaisesti Venäjän identiteetit rakentuvat. Hän esittää identiteettien perustuvan kolmeen keskeiseen vastakappaleeseen: ulkoinen, sisäinen ja historiallinen. Historialliseen ”toiseen” perustuu Hopfin (2002, 155) mukaan esimerkiksi suurvallan identiteetti, ja ulkoiseen vastakkainasettelu lännen kanssa.

Venäjän ulkopoliitikan tulevaa suuntaa on myös pyritty ennustamaan tutkimusten pohjalta. Vaikka identiteettien tutkiminen on tulkitsevaa ja niiden pohjalta ennustaminen melko vaikeaa, on kuitenkin mahdollista tulkita tiettyjä kaavoja ja esittää väitteitä mahdollisista suunnista Venäjän ulkopoliitikalle. Ted Hopf (2002, 269) esittää tutkimuksessaan esimerkiksi suurvallan, demokraattisuuden, nationalismin

ja eurooppalaisuuden identiteettejä nostavan diskurssin pysyvän venäläisen ulkopolitiikan keskiössä. Tämä tarkoittaisi Hopfin mukaan ulkopolitiikassa käytännössä yhdysvaltalaistumisen torjumista, siirtymistä lähemmäs Eurooppaa ja taktisen liittolaisuuden muodostamista Kiinan ja Iranin kanssa.

Yleisesti merkittävä osa Venäjän identiteettejä tutkivasta kirjallisuudesta keskittyy vahvasti sisäiseen kansalliseen identiteettiin ja sen muodostumiseen, tai sisältä tuotettuihin representaatioihin (esim. Kuzio 2016; Greenfield 1990; Zevelev 2016; Neumann 2016). Vaikkakin osa tutkimustuloksista voi olla verrattavissa tai vastaavia, painottaa tämä tutkielma etenkin valtion identiteettien ulkoista ulottuvuutta. Lisäksi tämä tutkielma eroaa aiemmasta aineiston kautta: tutkimalla valtion ulkopolitiikan strategiaa saadaan näkemys ulkopolitiikan päätöksentekijöiden yhteen tiivistetystä näkemyksestä. Tällöin siirrytään kauemmas yksilöiden diskurssien tasolta ja lähemmäs eräänlaista valtion yleistä diskurssia, jossa yksilöt eivät tule vastaavalla tavalla esiin. Neumannin (2016) ja Hopfin (2002) tutkimuksissa kiinnitettiin runsaasti huomiota valtion sisäisiin kulttuurillisiin näkökulmiin, jotka eivät tässä tutkimuksessa ole tarkastelun kohteena.

3. DISKURSSIANALYYSI JA AINEISTO

Tässä kappaleessa esittelen tutkielmassani käytettävän tutkimusmetodin. Tutkimus perustuu kvalitatiiviselle tarkastelulle hyödyntäen diskurssianalyysin menetelmää. Metodi mukailee Iver B. Neumannin (2008) diskurssianalyyttistä tutkimuskehystä, jonka hän erittelee artikkelissaan metodikirjallisuuskokoelmassa *Qualitative Methods in International Relations: a Pluralist Guide* (Klotz & Prakash 2008) Metodien jälkeen esittelen tutkielmassa analysoitavan primääriaineiston, joka muodostuu vuonna 2016 laaditusta Venäjän federaation ulkopolitiikan konseptista.

3.1. Diskurssianalyysi

Tutkielmani tutkimusmetodina toimii diskurssianalyysi. Jokinen ym. (2016, 1) määrittelevät diskurssianalyysin ”sellaiseksi kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä”. Diskurssianalyysi voi olla kielellistä analyysiä tai diskursiivisten tapahtumien kuvaamista (Foucault & Kilpeläinen 2005, 41).

Diskurssi on osa sosiaalista käytäntöä ja tuottaa sosiaalisia rakenteita (Fairclough 1989, 74). Valtion identiteettien voidaan nähdä muovautuvan näistä sosiaalisista rakenteista kansainvälisessä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Toisaalta Foucault määrittelee diskursiivisten muodostelmien perustuvan tiettyjen lausumien välisille tyyppien, käsitteiden ja aihevalintojen välisille säännöllisyyksille (Foucault & Kilpeläinen 2005, 54). Myös näiden diskursiivisten muodostelmien voidaan ymmärtää konstruoituvan esimerkiksi representaatioiden kautta ja muodostavan valtion identiteettejä. Onkin siis mielekästä tutkia näitä diskursiivisia kokonaisuuksia ja niiden tuottamia sosiaalisia rakenteita. Tällä tavoin diskurssien tutkimisella on selkeä perusta sosiaalisessa konstruktivismissa. Fairclough (1989, 74) esittää vallan ilmenevän diskurssissa esimerkiksi diskurssin sisällön, sosiaalisten suhteiden tai identiteettien rajoitteissa. Diskurssianalyysi soveltuu erityisen hyvin tutkimaan tilanteita, joissa diskurssin valtaa säilytetään kulttuurin avulla ja sen asemaa haastetaan hyvin vähän, luoden gramscilaisittain määriteltynä ”hegemonian” (Neumann 2008, 70). Primääriainestoni käyttämä dokumentti on Venäjän valtion laatima ja julkaisema, joten sen asemaa on jo lähtökohtaisesti vaikea haastaa tai kritisoida. Lisäksi voidaan nähdä, että valtion dokumentin asema yleisesti on myös kulttuurisesti vahvassa arvostuksessa, joka vahvistaa diskurssianalyysin soveltuvuutta sen tutkimisessa.

Diskurssianalyysi tarjoaa mahdollisuuksia päätösten ja toiminnan tarkasteluun. Diskurssi on lähtökohta toiminnalle, sillä se on ainakin jokseenkin vakaa sosiaalisissa suhteissa (Neumann 2008, 62). Vastaavia valtion identiteettejä rakentavia diskursseja voidaan siis yleistää olevan myös valtion muussa viestinnässä, sillä valtion toiminnan voidaan nähdä pohjimmiltaan konstruoituvan sen koneistossa työskentelevien yksittäisten ihmisten sosiaalisissa suhteissa. Tämä myös vahvistaa yksittäisen asiakirjan tarkastelun mielekkyyttä suhteessa valtion identiteettien tutkimiseen kokonaisvaltaisesti. Venäjän ulkopoliittikan konsepti ja sen diskurssissa muodostuvat valtion identiteetit ovat näin ollen sisäisesti jaettuja käsityksiä ja siten yleistettävissä valtiotasolla. Toisaalta on huomattava, että diskurssi ei kuitenkaan voi määritellä toimintaa täysin, vaan se pyrkii rajaamaan mahdollisten toimien tai lopputulosten joukon (Neumann 2008, 62).

Diskurssianalyysi ja valtion identiteetin käsite jakavat keskeisiä ontologisia perusoletuksia, jonka vuoksi diskurssianalyysi soveltuu erityisen hyvin tutkielmani metodiksi. Valtion identiteetin käsite, kuten se tässä tutkimuksessa ymmärretään, perustuu vahvasti konstruktivistiselle ajattelulle, jonka mukaan identiteetti konstruoituu sosiaalisesti vuorovaikutuksessa muiden toimijoiden kanssa. Diskurssianalyysi ymmärtää todellisuuden sosiaalisen muodostumisen vastaavalla konstruktivistisellä tavalla, ja on näiden

sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muodostuneiden kokonaisuuksien tarkastelua. Diskurssianalyysi asettuu siis vahvasti osaksi sosiaalista konstruktivismia sen prosessien tutkimisen metodina. Diskurssianalyysi mahdollistaa myös diskursseissa esiintyvien merkityksien tarkemman avaamisen ja ymmärtämisen. Tämä on tärkeä ominaisuus tutkimukseni kannalta, sillä primääriaineistossa hyödynnetään tyyliä vuoksi joitakin ilmauksia, joiden taustalla on kollektiivisesti luotuja ja ymmärrettyjä merkityksiä.

Vaikka diskurssien kartoittaminen ei välttämättä tuota suoraa tietoa tiettyjen toimien määrittelystä, sillä voi tuoda esiin poliittista toimintaa ohjaavia reunaehdoja (Neumann 2016, 2). Diskurssianalyysin avulla tarkastelen representaatioita, intressejä ja diskursiivisia muodostelmia, joiden avulla muodostetaan ja ylläpidetään sosiaalisia rajoja itsen ja toisen välillä, sekä luodaan näin identiteettiä. Lisäksi aineistosta on hyödyllistä tutkia mahdollisia esiin nostettuja uhkia. Uhkien voidaan nähdä soveltuvan myös analyysin kohteeksi, sillä niiden välttämisen voidaan olettaa olevan valtion intressi.

3.2. Neumannin diskurssianalyysin kehys

Käytän tutkimuksessani diskurssianalyysiä mukaillen Iver B. Neumannin (2008, 61–77) laatimaa jaottelua. Hänen lähestymistapansa asettuu diskurssin sosiaalisuutta ja poliittisuutta tutkivaan suuntaukseen, ja jättää tekniset kielelliset seikat sivummalle. Lähestymistavassa keskeistä on tutkia diskurssia sosiaalisessa kontekstissa. Neumann jakaa artikkelissaan diskurssianalyysin neljään erilliseen osaan. Ensimmäiseksi tutkijalla tulee olla riittävät esitiedot kulttuurisen kompetenssin kautta. Tämän jälkeen varsinainen analyysi tapahtuu kolmessa vaiheessa:

1. Tekstien rajaaminen
2. Representaatioiden kartoittaminen
3. Diskurssien kerrostaminen

Neumann (2008, 63–65) korostaa kulttuurisen kompetenssin kautta saavutettavia esitietoja keskeisenä diskurssianalyttisen tutkimuksen kannalta. Hän esittää, että kulttuurinen kompetenssi mahdollistaa merkitysten, representaatioiden ja niiden vaihteluiden tulkinnan diskurssianalyysin keinoin. Toisaalta hän myös toteaa korkean kulttuurisen kompetenssin voivan johtaa ”kotisokeuteen” ja näin menettää hallinta omiin ennakoasenteisiin ja tutkijan kriittiseen etäisyyteen. Diskurssianalyysissä ongelma ilmenee etenkin, mikäli tutkittava aineisto on niin lähellä äidinkieltä, että tiettyjä kulttuurisia merkityksiä

tai representaatioita ei huomioi. Kulttuurinen kompetenssi korostuu lähinnä vain analysoitaessa tekstejä alkukielisistä ja useammasta lähteestä. Tämän tutkimuksen primääriaineistona toimii vain yksi dokumentti virallisena englanninkielisenä versiona, vaikka kyseessä onkin alun perin venäjänkielinen teksti. Kulttuurinen kompetenssi ei siis ole tutkielmassani merkittävässä roolissa.

Neumann (2008, 65) nimeää ensimmäiseksi konkreettiseksi diskurssianalyysin vaiheeksi tekstien rajaamisen. Rajaaminen käsittää tässä kontekstissa huomattavasti laajemman kokonaisuuden kuin vain tutkimuksen primääriaineiston valinnan, jonka käsittelen erillisessä kappaleessa. Rajaaminen voidaan nähdä aineistona käytettävien tekstien rajoitteiden hahmottamisena ja ymmärtämisenä. Diskurssi määrittyy suhteessa muihin diskursseihin. On siis tarkasteltava, miten diskurssi heijastelee itseään suhteessa muihin diskursseihin eri lähteistä, sillä se ei voi koskaan olla täysin irrallinen. (Neumann 2008, 66) Käytännössä tässä tutkimuksessa se tehdään noteeraamalla, että primääriaineiston diskurssi on muodostunut osin vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Esimerkiksi representaatiot, joita Venäjän valtiolle on annettu muissa diskursseissa, saattavat toistua ulkopoliittikan konseptin diskurssissa. Representaatioiden toistaminen ja vahvistaminen myös ylläpitää todellisuuksia (Neumann 2008, 66). Tutkija saattaa itse huomaamattaan ylläpitää ja vahvistaa jonkin tietyn representaation todellisuutta, ja siten vahvistaa jonkin tietyn lähteen diskurssin merkitystä ja valtaa. Diskurssianalyysissä on siksi keskeistä tunnistaa oma taipumus valita sisällöltään erityisen huomiota herättäviä tekstejä. Tekstit voivat myös saavuttaa merkitystä siitä, minkä kanavan kautta se julkaistaan (Neumann 2008, 68). Tutkielmani primääriaineisto on Venäjän valtion tuottama ja sen virallisissa kanavissa julkaistu, joten sen näkyvyys on melko taattu. Toisaalta taas huomioitavaa on, että se on julkaistu kaikkien saataville ja eri kielillä, eli ketään ei ole suoraan rajattu sen diskurssin ulkopuolelle.

Representaatiot voidaan ymmärtää merkitysten antamisena. Representaatiot on yhdistetty diskursseissa myös vallankäyttöön (esim. Fairclough 1989; 1995). Esimerkiksi Neumann (2016) tutkii miten Euroopan representaatiot Venäjällä muovaavat identiteettejä ja siten vaikuttavat ulkopoliittikkaan. Diskurssit sisältävät dominoivan ja yleensä vähintään yhden vaihtoehtoisen representaation todellisuudesta (Neumann 2008, 70). Tutkijan tehtävänä on etsiä ja tunnistaa nämä representaatiot primääriaineistosta, sekä niiden väliset mahdolliset asymmetriat. Tästä vaiheesta pääosin koostuu aineiston analyysiosuus.

Representaatiot voivat asettua diskurssissa kahteen positioon: *vastustavaan viittaukseen* ja *myönteiseen viittaukseen*. Tämän jaottelun kautta tarkastelen myös analyysiosiossa esiin nousevia identiteettejä. Diskurssi voidaan myös jakaa kahteen eri tilaan: *suljettuun* ja *avoimeen*. Mikäli diskurssi sisältää vain

yhdenlaista representaatiota, on se suljettu. Toisaalta mikäli diskurssi sisältää yhden tai useamman representaation, eikä mikään niistä ole dominoivassa asemassa, on diskurssi avoin. Diskurssin avoimuus tai sulkeutuneisuus ei ole pysyvä tila, vaan sosiaaliset suhteet ovat jatkuvasti jonkinasteisessa muutoskehityksessä. (Neumann 2008, 70–73)

Kolmas analyysin vaihe on diskurssien kerrostaminen. Diskurssien kerrostamisella Neumann (2008, 73–75) viittaa eri representaatioiden pysyvyyteen ja aseman muutokseen diskurssissa ajan myötä. Diskursseja kerrostamalla pyritään tarkastelemaan representaatioiden aseman kehittymistä, eli esimerkiksi vahvistumista tai heikentymistä diskurssin sisällä. Tämä on erityisen tärkeää tarkasteltaessa diskurssia historiallisen analyysin muodossa. Toisaalta diskurssin representaatioiden muodon ymmärtämisen kannalta voidaan nähdä keskeisenä tuntea vähintään diskurssin keskeisimmät muutokset. Näin voidaan paremmin käsittää tutkittavan diskurssin perusteet, joka heijastelee usein myös laajempia kehityskulkuja. Tämän tutkimuksen kannalta hyödyllinen esitieto on ymmärtää esimerkiksi Venäjän myönteisten ja vastustavien diskurssien aikaisemman kehityksen pääpiirteet, joka asettaa tutkimuksessa ilmenevät diskurssit ja identiteetit oikeaan kontekstiin. Diskurssit ovat keskeisiä tekijöitä identiteettien muodostuksessa, joten niiden kautta voidaan siten analysoida myös identiteettien perusteita.

3.3. Aineistona Venäjän federaation ulkopolitiikan konsepti

Tutkimukseni primääriaineisto on Venäjän federaation ulkopolitiikan konsepti⁴ (myös vain konsepti tai ulkopolitiikan konsepti). Dokumentti koostuu 108. kohdasta ja on virallinen Venäjän federaation ulkoministeriön 1. joulukuuta 2016 julkaisema, sekä Venäjän federaation presidentti Vladimir Putinin 30. marraskuuta 2016 henkilökohtaisesti hyväksymä asiakirja. Dokumentin voidaan siis todeta olevan laillisesti pätevä ja edustavan Venäjän valtiojohdon virallista ulkopoliittista kantaa. Käytän analyysissäni dokumentin virallista englanninkielistä versiota, joka yhdessä alkuperäisen venäjänkielisen version⁵ kanssa on saatavilla Venäjän ulkoministeriön virallisilla verkkosivuilla.

Ulkopolitiikan konsepti on yksi keskeisimmistä Venäjän valtion toimintaa linjaavista suunnitelmista. Dokumentissa määritellään sen tarkoitus ja asema seuraavasti: ”Tämä konsepti tarjoaa systemaattisen näkymän Venäjän federaation ulkopolitiikan peruseriaatteisiin, prioriteettialueisiin, tavoitteisiin ja

⁴ Foreign Policy Concept of the Russian Federation

⁵ Концепция внешней политики Российской Федерации

päämääriin.” (Venäjän ulkoministeriö 2016, Käännös oma.)⁶ Se on siis tarkoitettu ilmentämään Venäjän näkemystä ulkopoliitikastaan laajasti, jolloin siitä on mahdollista tunnistaa toistuvia identiteettejä konstruoivia diskursseja. Toisaalta esimerkiksi yksittäisten päätöksien tutkiminen ei välttämättä mahdollistaisi vastaavaa taustoittavaa lähestymistapaa, ilman erittäin laajaa otantaa.

Primääriaineisto rajautuu tutkielmani tutkimusasetelmaan perustuen valtion diskurssiin, jolloin kaikkien ei-valtionhallinnon toimijoiden ääni jää analyysin ulkopuolelle. Dokumentissa määritellään laaja-alaisesti Venäjän ulkopoliitiikan prioriteetteja ja intressejä, sekä analysoidaan globaaleja dynamiikkoja Venäjän näkökulmasta. Nämä ovat keskeisiä tekijöitä Venäjän valtion itsemäärittelyssä, ja siten suhteessa valtion identiteetin käsitteeseen. Aineiston ajallisen rajauksen vuoteen 2016 perustelen sillä, että primääriaineistossa ilmenevien identiteettien voidaan olettaa näyttäytyvän nykyhetken tapahtumissa, ja se toisaalta tarjoaa mahdollisuuden tarkastella myös lähihistoriaa identiteettien kannalta. Ajallisesti aineistoon vaikuttaa vahvasti Krimin liittäminen Venäjään, ja siihen myös viitataan epäsuorasti useaan otteeseen. Aineiston rajaamisen perusteena on myös tutkimuksen laajuuden pitäminen kandidaatintutkielman ohjepituudessa. Lisäksi uusi Venäjän ulkopoliitiikan konsepti on Kremlin tiedottajan mukaan toistaiseksi vielä valmistelussa, johtuen globaalin todellisuuden nopean muutoksen edellyttämistä muutoksista (TASS 2022).

4. VENÄJÄN ULKOPOLITIIKAN IDENTITEETIT

Tässä kappaleessa käsittelen Venäjän federaation ulkopoliitiikan konseptia ja analysoin mitä identiteettejä Venäjän valtiolle sen pohjalta muodostuu. Analyysi tapahtuu Neumannin (2008) diskurssianalyysin viitekehystä mukailleen. Tutkin aineistossa ilmeneviä intressejä, representaatioita ja niiden muodostamia diskursseja, käytetäänkö niissä mahdollisia identiteetin muodostamisen ”toisia”, ovatko nämä representaatiot vastustavia vai myönteisiä sekä rakentavatko ne tyyppi- tai rooli-identiteettiä. Tuen havaintojani muilla Venäjän valtion johdon ulostuloilla ja ilmennän näin yhteyttä käytännön ulkopoliittikkaan. Lopuksi tarkastelen vielä identiteettien hierarkiaa ja tarkastelen miten ne asettuvat osaksi Venäjän laajempaa käsitystä kansainvälisestä järjestelmästä.

⁶ “This Concept provides a systemic vision of the basic principles, priority areas, goals and objectives of the foreign policy of the Russian Federation.”

4.1. Oikeusvaltio ja demokratia

Aineiston diskurssissa korostetaan huomattavasti laillisuusperiaatteen ja demokraattisuuden kunnioittamista kaikessa Venäjän ja kansainvälisten organisaatioiden toiminnassa. Kansainvälinen laki ja kansainvälisten organisaatioiden ohjauksen merkitys nousee esiin merkittävänä tekijänä Venäjän intressien ohjaamisessa läpi konseptin. Kansainvälisen lain noudattamista ilmennetään myönteisesti ja vaatimuksena monelle toiminnalle (Venäjän ulkoministeriö 2016, esim. kohdat 3.d, 3.e, 8, 21, 23, 26 ja 27.a). Konseptin ensimmäinen konkreettinen tavoite toteaa myös laillisuusperiaatteen ja demokraattisten instituutioiden vahvistamisen olevan Venäjän ulkopoliittikan päätavoitteita (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 3.a) Kohdassa 21 myös todetaan yleisesti Venäjän ulkopoliittikan perustuvan ehdottomalle kunnioitukselle kansainvälistä lakia kohtaan.

Voimakkaasta diskurssista ilmenevät Venäjän identiteetit sen ulkopoliitikassa vahvana oikeusvaltiona ja demokratiana. Oikeusvaltion ja demokratian identiteettien kautta Venäjä käsittää itsensä vastaavien valtioiden joukkoon, jotka yleisesti etenkin läntisessä maailmassa hyväksytään ja nähdään ”hyvänä”. Näin Venäjä identiteeteissään asettaa itsensä osaksi näitä arvostettuja ja hyväksytyjä valtioita. Oikeusvaltion ja demokratian identiteettien voidaan nähdä olevan tyyppi-identiteettejä. Kuten aiemmin mainittiin, Wendtin (1999, 226) mukaan toimijan tyyppi-identiteetti määrittää osin muiden toimijoiden suhtautumista siihen. Venäjän voidaan siis nähdä tavoittelevan identiteeteillään myönteistä suhtautumista itseensä, erityisesti länsimaiden arvostamien normien pohjalta. Tämä ei tarkoita Venäjän täyttävän näitä normeja ulkoapäin tarkasteltuna, mutta sen intresseissä on pyrkimys esittää toimintansa hyväksyttävänä.

Oikeusvaltion ja demokratian identiteeteille luodaan konseptissa vastakkainasettelua turvallisuuden heikentymisen ja epävakauden kautta. Näiden identiteettien muodostumisessa keskeinen on ”toinen”, joka on näitä normeja noudattamatta jättävä valtio. Konseptissa korostetaan Venäjän noudattavan tarkasti kansainvälistä lakia ja esimerkiksi kansainvälisiä aserajoituksia, mutta todetaan Venäjän odottavan myös Yhdysvaltojen noudattavan tarkasti kansainvälistä lakia toimissaan (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohdat 27.a ja 74). Samalla konseptin kohdassa 6 todetaan sotilaallisten kykyjen kehittämisen ja laajentamisen heikentävän strategista vakautta, joka perustuu kansainvälisten aserajoitussopimusten järjestelmään. Erityisen hyvin vastakkainasettelu tulee ilmi, kun ottaa huomioon asiakirjan laatimisen ajankohdan kontekstin muutama vuosi Krimin liittämisen jälkeen. Krimin valtaamiseen ja Venäjään liittämiseen on havaittavissa selkeitä viittauksia:

[Venäjä aikoo] vastustaa joidenkin valtioiden poliittisia ja omia etujaan ajavia yrityksiä tulkita mielivaltaisesti kansainvälisiä perusnormeja ja -periaatteita, kuten voimankäytön tai voimankäytön uhkauksen kielto, kansainvälisten riitojen rauhanomainen ratkaiseminen, valtioiden suvereniteettia ja alueellista koskemattomuutta kunnioittava oikeus kansojen itsemääräämisoikeuteen; vastustaa yrityksiä esittää kansainvälisen oikeuden loukkauksia tällaisten normien "luovina" sovelluksina; vastustaa yrityksiä puuttua valtioiden sisäisiin asioihin tavoitteena perustuslain vastainen hallinnon vaihto, mukaan lukien tukemalla ei-valtiollisia toimijoita, kuten terroristi- ja ääriryhmiä. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 26.b. Käännös oma.)ⁱ

Venäjä pyrkii identiteettinsä myötä esittämään kaikki toimensa tarkasti kansainvälisen lain mukaiseksi, ja sitä vastustavat teot lainvastaisiksi. Vladimir Putin (2014a) sanoi puheessaan Krimin liittämisen Venäjään noudattaneen kansainvälisiä lakeja ja demokraattisia käytäntöjä, sekä nationalistien, uusnatsien, russofoobikoiden ja antisemitistien toteuttaneen vallankaappauksen Ukrainassa. Vastaava diskurssi laillisuudesta on ollut yleisesti Venäjän johdon kanta syytöksiin alueellisen koskemattomuuden loukkaamisesta Georgian sodasta lähtien. Lisäksi ulkopolitiikan konseptin kohdassa 26.f todetaan Venäjän aikovan ”tehostaa ponnisteluja kansainvälisten oikeudellisten menettelyjen viimeistelemiseksi Venäjän federaation valtiorajan sekä sen merirajojen rajaamiseksi, joiden sisällä Venäjä käyttää suvereenia oikeuksiaan ja toimivaltaansa [...]” (Käännös oma.)⁷

Aineiston perusteella Venäjän ulkopolitiikassa ilmenevät oikeusvaltion ja demokratian identiteetit. Venäjä esittää toimintansa vahvasti näiden identiteettien ihanteiden mukaisena. Näitä identiteettejä rakennetaan sen toimia vastustavien esittämisellä lain vastaisina epävakauden ja turvattomuuden tuottajina. Venäjä näkee itsensä oikeudenmukaisena demokratiana ja painottaa siihen liittyviä identiteettejä huomattavasti tutkimusaineistossa.

4.2. Venäläinen maailma

Konseptista nousevat vahvasti esille intressit venäläisen kulttuurin ja diasporan vahvistamiseen ja turvaamiseen. Aineistossa korostetaan erityisesti aikomusta turvata Venäjän kansalaisten ja Venäjän ”maanmiesten” (engl. compatriot) oikeudet ja oikeudet intressit ulkomailla (Venäjän ulkoministeriö 2016, esim. kohdat 3.h, 45.d, 45.e ja 45.m). Konseptin kohdassa 45.m todetaan erityisesti Venäjän aikomus turvata ulkomailla olevien venäläisten lasten oikeudet ja oikeudet intressit. Diskurssissa turvaaminen kohdistetaan ainoastaan ulkomailla oleviin henkilöihin. Myös venäläisen diasporan ja

⁷ [Russia intends] to step up efforts to finalize international legal procedures to delimitate the state boundary of the Russian Federation as well as its maritime boundaries, within which Russia exercises its sovereign rights and jurisdiction [...].”

kulttuurin säilyttäminen ulkomailla nostetaan konseptissa esiin useita kertoja (kohdat 3.i, 45.e, 45.f). Venäjän intressejä ulkomailla kuvataan esimerkiksi seuraavasti:

[Venäjän tavoite on] edistää ulkomailla asuvien maanmiestensä yhdistämistä, jotta he voivat paremmin toteuttaa oikeuksiaan asuinmaissaan, ja helpottaa venäläisen diasporan identiteetin ja siteiden säilyttämistä historialliseen kotimaahansa sekä maanmiestensä vapaaehtoista siirtoa Venäjän federaatioon. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 45.f. Käännös oma.)ⁱⁱ

Aineistosta ilmenee Venäjän identiteetti ”venäläisen maailman” (ven. русский мир) säilyttäjänä ja vahvistajana. Identiteetin kautta Venäjä näkee tehtäväkseen ja oikeudekseen edistää ja suojella kaikkea venäläiseksi diasporaksi määriteltyä ulkopoliitikassaan. Toteamukset muissa maissa oleilevien Venäjän kansalaisten ja ”maanmiesten” intressien ja oikeuksien turvaamisesta voidaan nähdä myös voiman ilmaisuna. Erikoista on turvaamisen kohteen avoimeksi jätetty määrittely, jossa Venäjän kansalaisten lisäksi erikseen mainitaan määrittelemätön ”maanmiehen” käsite. Kansalaisista erikseen mainitsemisesta voidaan tulkita maanmiehillä tarkoitettavan venäjämielisiä henkilöitä, joilla ei kuitenkaan ole Venäjän kansalaisuutta. Vladimir Putin (2014b) totesi suoraan Ukrainaan viittaavassa puheessaan tarkoitettavan henkilöitä, jotka kokevat itsensä osaksi laajaa venäläistä yhteisöä ja kokevat itsensä venäläisiksi, vaikka he eivät olisi etnisesti venäläisiä. Samassa puheessa Putin myös toteaa Venäjän jatkavan näiden henkilöiden suojelemista ulkomailla käyttäen kaikkia mahdollisia keinoja, mukaan lukien ”itsepuolustusta”. Toteamuksella käytännössä implikoidaan Venäjän näkevän sillä olevan toimivaltaa kaikkialla maailmassa, missä tulkitaan venäläisiä maanmiehiä olevan. Erityisesti tämän voidaan kuitenkin tulkita viittaavan entisiin Neuvostoliiton maihin, joissa venäläisiä ja sen mielisiä vähemmistöjä erityisesti asuu.

Venäjä rakentaa aineistossa identiteettiään venäläisen maailman vahvistajana useilla myönteisillä representaatioilla venäläisestä kulttuurista ja historiallisesta perinnöstä, sekä sen vahvistamisesta ja suojelemisesta. Venäläinen kulttuuri nähdään yleisesti perinteisiä konservatiivisia arvoja ja kristillisyyttä arvostavana. Toisaalta vastakkainasettelua luodaan tähän ajatteluun kuulumattomien normien kanssa, ja niiden voidaan nähdä olevan venäläisen maailman identiteetin ”toinen”. Konseptin kohdassa 4 todetaan Venäjän näkevän maailman eri kulttuurisen ja kansakuntien jakautuneisuuden olevan selkeämpää kuin koskaan, ja kohdassa 5 globaalin kilpailun leviävän myös arvoihin. Vastakkainasetteluun viitataan myös yhdistämällä muiden arvojen levittäminen ja kaaos: ”-- yritykset pakottaa arvoja muille voivat herättää muukalaisvihaa, suvaitsemattomuutta ja konflikteja kansainvälisissä asioissa, mikä johtaa lopulta

kaaokseen ja hallitsemattomaan tilanteeseen kansainvälisissä suhteissa.” (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 5. Käännös oma.)⁸

Negatiivisissa representaatioissa on nähtävissä viittaus liberaaleihin länsimaisiin arvoihin ja niiden leviämiseen, jotka nähdään rappeuttavina. Venäjä on Putinin kaudella aktiivisesti edistänyt kotimaassaan diskurssia läntisten arvojen pakottamisesta ja niiden pahuudesta. Vladimir Putin (2022b) esimerkiksi kuvaili läntisten arvojen leviämistä puheessaan ihmisyydestä luopumisena, uskon ja perinteisten arvojen kumoamisena, sekä puhtaana satanismina. Näiden negatiivisten representaatioiden kautta Venäjä rakentaa venäläisen maailman suojelijan identiteettiään. Tällä diskurssilla Venäjä pyrkii myös vahvistamaan oikeutustaan tämän identiteetin mukaisille toimille, jollaisiksi myös hyökkäykset Ukrainaankin voidaan nähdä.

Identiteetti venäläisen maailman suojelijana voidaan nähdä olevan tyyppi-identiteetti. James Fearonin (1997, 17) mukaan tyyppi-identiteetti viittaa sosiaaliseen kategoriaan, jota mm. normit ja arvot yhdistävät. Venäjä pyrkii tällä identiteetillä identifioitumaan valtioiden ryhmään, jossa venäläisen maailman ajattelun mukaiset arvot ovat vahvassa asemassa. Näitä voidaan nähdä olevan esimerkiksi Valko-Venäjä, Iran ja Kiina (Götz & Merlen 2019). Toisaalta se pyrkii luomaan vastakkainasettelua näiden arvojen vastakohtana nähtävän lännen kanssa.

Aineistosta ilmenee selvästi Venäjän identiteetti venäläisen maailman suojelijana ja vahvistajana. Venäjän toimii ulkopolitiikassaan tämän identiteetin pohjalta ja perustelee toimiaan sen perusteella. Identiteettiä rakennetaan vahvoilla käsityksillä venäläisestä kulttuurista ja historiallisesta perinnöstä, laajalla ymmärryksellä venäläisyydestä sekä vastakkainasettelulla rappeuttavia arvoja levittävän lännen kanssa. Tämä on keskeinen osa venäläistä ulkopoliittista ajattelua ja ilmenee vahvasti tutkimusaineistossa.

4.3. Venäjä ja Aasia

Venäjän voidaan aineiston perusteella nähdä kiinnostavan erityistä huomiota suhteiden kehittämiseen Kiinan ja Intian kanssa. Konseptissa Venäjä ottaa kantaa suhteisiinsa muihin maihin, mutta mainitsee yksittäisiä valtioita melko valikoivasti ja pysyttelee lähinnä laajalla alueellisella tasolla tavoitteidensa kuvaamisessa. Kuitenkin erityisesti suhteista Kiinan ja Intian kanssa on molemmista tehty omat kohtansa

⁸ “-- attempts to impose values on others can stoke xenophobia, intolerance and conflict in international affairs, leading ultimately to chaos and an uncontrolled situation in international relations.”

(kohdat 84 ja 85), missä keuhataan maiden yhteisiä suhteita ja kuvataan intressiä kehittää niitä merkittävästi. Konseptin kohdassa 25 mainitaan Venäjän vahvistavan suhteitaan myös BRICS, SCO ja RIC valtioiden kesken. Venäjän intressejä suhteissa Kiinaan kuvataan seuraavasti:

Venäjä jatkaa kokonaisvaltaisen, tasa-arvoisen ja luottamukseen perustuvan kumppanuuden ja strategisen yhteistyön kehittämistä Kiinan kansantasavallan kanssa ja lisää ennakoivasti yhteistyötä kaikilla alueilla. Venäjä näkee maiden yhteiset periaatteelliset lähestymistavat globaalien asialisten keskeisten kysymysten ratkaisemiseksi yhtenä alueellisen ja maailmanlaajuisen vakauden ydinelementeistä. Tämän pohjalta Venäjä aikoo edistää ulkopoliittista yhteistyötä Kiinan kanssa eri alueilla, kuten uusien haasteiden ja uhkien torjunnassa, kiireellisten alueellisten ja globaalien ongelmien ratkaisemisessa, yhteistyössä kansainvälisissä järjestöissä ja monenvälisissä järjestöissä. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 84. Käännös oma.)ⁱⁱⁱ

Aineistoa tarkasteltaessa ilmenee Venäjän identiteetti Kiinan ja Intian liittolaisena. Venäjän ja Kiinan suhteet esitetään huomattavan positiivisessa valossa. Intressi strategisen kokonaisvaltaisen yhteistyön tiivistämiseksi on ilmeisen voimakas. Vastaavaa diskurssia käytetään myös suhteista Intiaan. Venäjän suhteita Intiaan kuvataan erityislaatuiseksi ja etuoikeutetuiksi perustuen historialliseen ystävyyteen ja syvään luottamukseen (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 85.). Myös esimerkiksi Vietnamista, Indonesiasta, Pohjois-Koreasta, Etelä-Koreasta ja Thaimaasta puhuttaessa hyödynnetään myönteisiä viittauksia. Aineistosta voidaan siis tulkita selkeä intressi vahvistaa suhteita Kiinaan ja Intiaan, mutta myös Aasiaan yleisesti. Venäjän identiteetti Kiinan ja Intian liittolaisena on tulkittavissa rooli-identiteetiksi, jota tukevat aiemmin esiin nostetut tyyppi-identiteetit. Kuten Wendt (1999, 227) esittää, rooli-identiteetit luodaan sosiaalisissa suhteissa täyttämällä paikka sosiaalisesta rakenteesta.

Tämän voidaan nähdä olevan linjassa Venäjän yleisen käsityksen kanssa maailmasta. Venäjä näkee maailman olevan rakenteellisen muutoksen kohteena, jossa maailmasta tulee moninapainen sekä globaali valta ja taloudellinen kehitys siirtyy kohti Itä-Aasiaa (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 4.). Tämän näkemyksen perusteella Venäjän voimakas intressi tiivistää suhteitaan Aasian maiden kanssa voidaan nähdä loogisena Venäjän vaikutusvallan kehittämisen kannalta kansainvälisessä järjestelmässä. Toisaalta myös Krimin valtaamisen seurauksena asetetut pakotteet eristivät Venäjää länsimaista. Tällöin sen on haettava uusia liittolaisia toisaalta, etenkin taloudellisesti mutta myös poliittisesti ja sotilaallisesti. Tätä sen voidaan nähdä tekevän erityisesti suhteissaan Kiinaan ja Intiaan. Vaikka vallan siirtyminen kohti Itä-Aasiaa voidaan nähdä perusteltuna syynä panostaa suhteisiin siellä, on myös otettava huomioon Venäjän vaihtoehtojen rajallisuus. Toistaiseksi liittolaisten löytäminen länsimaista tuskin on mahdollista. Näin ollen korostettuja kuvauksia Itä-Aasian vallan kasvusta voidaan ainakin osin pitää myös poliittisena valintana. Venäjä konstruoi identiteettiään Kiinan ja Intian liittolaisena tyyppillisesti vastakkainasettelulla

”toisen” kanssa. Tälle identiteetille vastakkainasettelun kohde on identiteetti Pohjois-Atlantin puolustusliitto Naton ja yleisesti länsimaiden vastaisena, jota käsitellään seuraavaksi.

Yleisesti ulkopoliittikan konseptista on tunnistettavissa Venäjän identiteetti Kiinan ja Intian liittolaisena. Venäjän intresseissä korostuu selkeästi kumppanuuksien tiivistäminen etenkin Aasian suurvaltojen kanssa kaikilla sektoreilla. Tämän voidaan nähdä perustuvan Venäjän näkemykseen vallan siirtymästä kohti Itä-Aasiaa, mutta myös vaihtoehtojen puutteella lännestä eristämisen seurauksena. Tämä rooli-identiteetti on havaittavissa selkeästi tutkimusaineistossa.

4.4. Nato ja länsi

Länteen ja Natoon viitataan aineistossa toistuvasti, mutta lähes ainoastaan vastustavasti. Aineistossa käytettyä termiä ”länsi” tai ”länsimaat” ei varsinaisesti määritellä, mutta yleisesti niillä tarkoitetaan erityisesti Euroopan ja Pohjois-Amerikan maita, sekä joissain yhteyksissä myös Australiaa ja Uusi-Seelantia. Negatiiviset representaatiot ja intressit näiden toimijoiden tuomitsemiseksi ja vastustamiseksi tulevat aineistossa selkeästi esiin. Negatiivisia representaatioita identiteetin muodostamiseksi luodaan kolmella tavalla: länsimaista yleisesti, Natosta ja Yhdysvalloista erityisesti.

Näin Venäjälle muodostuu aineistossa identiteetti lännen vastustajana. Representaatiot länsimaista ovat pääosin selkeästi negatiivisia tai neutraaleja. Edellisessä kappaleessa esitettyyn identiteettiin heijastellen, konseptin kohdassa 4 todetaan vallan siirtymisen Itä-Aasiaan ”rapauttavan perinteisten läntisten valtojen globaalia taloudellista ja poliittista dominanssia” (Käännös oma.)⁹ Länteen viitataan vastustavasti myös syyttämällä epävakauden luomisesta:

Länsivaltojen yritykset säilyttää asemansa maailmassa, mukaan lukien näkemyksensä pakottaminen globaaleihin prosesseihin ja vaihtoehtoisten valtakeskittymien hillitsemispolitiikka, johtavat kansainvälisten suhteiden epävakauteen ja kasvavaan turbulenssiin globaalilla ja alueellisilla tasoilla. [...]. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 5. Käännös oma.)^{iv}

Aineiston perusteella Venäjä näkee länsimaat itsekkäinä epätoivoisesti vallassa pysymiseen pyrkivinä hiipuvina toimijoina. Länsimaiden vallan tavoittelu johtaa Venäjän näkemyksen mukaan epävakauteen. Kuten identiteettiä venäläisen maailman vahvistajana käsittelevässä kappaleessa todettiin, Venäjä näkee aineiston perusteella länsimaiden levittävän rappeuttavia arvoja ja näin luovan epävakautta ja kaaosta. Konseptin kohdassa 14 todetaan myös ulkoisten väliintulojen Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa

⁹ ”eroding the global economic and political dominance of the traditional western powers”

edistäneen ääri-ideologioiden ja terroristiryhmien leviämistä. Tämän voidaan nähdä viittaavan jälleen syyttävästi länsimaihin yleisesti, sekä suoraan Yhdysvaltoihin:

Ideologiset arvot ja määräykset, joita näiden maiden ulkopuolelta määrätään yrityksissä nykyaikaistaa poliittisia järjestelmiään, ovat pahentaneet niiden yhteiskuntien kielteisiä reaktioita nykyisiin haasteisiin. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 14. Käännös oma.)^v

Venäjä ei tunnusta USA:n politiikkaa kansainvälisen oikeuden rajoja ylittävästä ekstraterritoriaalisesta lainkäyttövallasta ja ei hyväksy yrityksiä käyttää sotilaallista, poliittista, taloudellista tai muuta painostusta, samalla varaten itselleen oikeuden vastata tiukasti vihamielisiin toimiin, mukaan lukien kansallisen puolustuksen vahvistaminen sekä vastatoimet tai epäsymmetriset toimenpiteet. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 72. Käännös oma.)^{vi}

Nämä voidaan nähdä Venäjän tarkoittamina vallan tavoittelun toimina, joiden kautta Venäjä luo lännestä negatiivisia representaatioita, ja näin konstruoi identiteettiään lännen vastustajana. Identiteetissä keskeistä on myös se, että Venäjä vastustaa länttä nimenomaan sen tietynlaisen ”pahuuden” vuoksi. Tämä pahuus perustuu juuri vallan tavoitteluun, kontrastissa vakautta ja rauhanomaisuutta tavoittelevaan itserepresentaatioon. Vaikka suoria vertauksia länsimaiden ja Aasian maiden välillä ei aineistossa tehdä, on kokonaisuutena diskurssien ero näiden kahden välillä huomattava. Näin Venäjä luo identiteeteissään Kiinan ja Intian liittolaisena ja lännen vastustajana vastakkainasettelua. Tämä vastakkainasettelu on keskeinen molempien identiteettien konstruoinnissa, ja ne toimivat toistensa ”toisina”.

Länsimaita ja Natoa ei rinnasteta konseptissa suoraan, vaan niille tuotetaan erilliset negatiiviset representaatiot. Kuitenkin näillä erillisillä representaatioilla voidaan aineistossa nähdä konstruoitavan samaa lännen vastustajan identiteettiä Venäjän ulkopoliitikassa. Naton toimintakykyyn viitataan vastustavasti kohdassa 7 toteamalla olemassa olevien sotilaallisten ja poliittisten liittoumien olevan kyvyttömiä vastaamaan nykymaailman haasteisiin. Kohdassa 61 ilmenee merkittävä Venäjän ulkopoliitikan negatiivinen representaatio Naton ja Euroopan unionin laajentumisesta. Laajenemisen esitetään olevan geopoliittista, ja ilmentyvän systemaattisissa ongelmissa Euro-Atlanttisella alueella. Lisäksi kohdassa 61 todetaan Naton ja EU:n haluttomuuden luoda eurooppalainen turvallisuus- ja yhteistyöviitekehys johtaneen ”vakavaan kriisiin Venäjän ja läntisten valtioiden välisissä suhteissa” (Käännös oma.)¹⁰ Vastakkainasettelu Naton kanssa tuodaan esiin poikkeuksellisen selkeästi:

Venäjän federaatio säilyttää kielteisen näkemyksensä Naton laajentumiseen, Venäjän rajoja lähestyvään liiton sotilaalliseen infrastruktuuriin ja kasvavaan sotilaalliseen toimintaan Venäjän naapurialueilla pitäen niitä tasa-arvoisen ja jakamattoman turvallisuuden periaatteen

¹⁰ “serious crisis in the relations between Russia and the Western States”

loukkauksena ja johtavan vanhojen jakolinjojen syvenemiseen Euroopassa ja uusien syntymiseen. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 70. Käännös oma.)^{vii}

Venäjä on yleisesti painottanut negatiivisia representaatioita Naton ja EU:n laajentumisesta jo yli puoli vuosisataa. Erityisesti se vastustaa levittäytymistä venäläisen maailman käsityksen mukaisiin entisiin neuvostomaihin ja sen vaikutusvallan pienentymistä näillä alueilla. Konseptissa lopulta toisaalta kuitenkin todetaan Venäjän olevan valmis suhteidensa kehittämiseen Naton kanssa ilmaisten kuitenkin rajoituksia liiton valmiudessa ryhtyä oikeudenmukaiseen kumppanuuteen (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 70). Kohdassa 69 myös todetaan Venäjän kunnioittavan liittoutumattomien eurooppalaisten valtioiden valintaa ja olevan valmis yhteistyöhön niiden kanssa.

Venäjän identiteetti lännen vastustajana on negatiivisista representaatioista ja diskursseista muodostuva rooli-identiteetti, joka rakentuu vuorovaikutuksessa positiivisista representaatioista ja diskursseista muodostuvaan Kiinan ja Intian liittolaisen identiteettiin. Kuten Wendt (1999, 227) esittää, näiden identiteettien ei tarvitse perustua institutionaaliseen roolien nimittämiseen, vaan ne muodostuvat sosiaalisissa suhteissa. Nämä kaksi identiteettiä ja niiden vastakkainasettelu muodostavat aineiston perusteella keskeisen suuntaviivan Venäjän ulkopoliitikalle.

4.5. Suurvalta

Venäjän ulkopoliitikan konseptista ilmenee useita itserepresentaatioita viitaten Venäjän asemaan suurvaltana ja sen säilyttämiseen. Venäjä käyttää suurvaltastatukseensa viittaamisessa suorien toteamusten lisäksi representaatioita esimerkiksi vastuusta kansainvälisen järjestyksen ylläpitämisessä, vastuuta alueellisen järjestyksen ja koheesion vahvistamisessa sekä rinnastavilla representaatioilla. Kohdassa 3.c Venäjä nimeää yhdeksi ulkopoliitikan päätavoitteistaan Venäjän aseman lujittamisen vaikutusvallan keskuksena maailmassa. Suurvallan vastuuseen kansainvälisen järjestyksen ylläpitämisessä viitataan esimerkiksi seuraavasti:

Venäjä harjoittaa määrätietoista ja itsenäistä ulkopoliitikkaa kansallisten etujensa ohjaamana ja kansainvälisen oikeuden ehdottomaan kunnioittamiseen perustuen. Venäjä on täysin tietoinen vastuustaan tukea rauhaa ja turvallisuutta maailmassa sekä globaalilla että alueellisella tasolla ja on sitoutunut työskentelemään kaikkien asiasta kiinnostuneiden valtioiden kanssa yhteisten haasteiden ratkaisemiseksi. (Venäjän ulkoministeriö, 2016, kohta 21. Käännös oma.)^{viii}

Venäjän ulkopoliitikka on avointa ja ennakoitavaa. Sille on ominaista johdonmukaisuus ja jatkuvuus, ja se heijastaa ainutlaatuista roolia, joka Venäjällä on vuosisatojen ajan ollut

tasapainottajana kansainvälisissä asioissa ja globaalin sivilisaation kehityksessä. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 22. Käännös oma.)^{ix}

Venäjä rakentaa diskursseilla erityisyydestä ja vastuusta itserepresentaatioita vaikutusvaltaisena vallan keskittymänä, joka pystyy oleellisesti vaikuttamaan globaaliin kansainväliseen järjestelmään. Näistä itserepresentaatioista koostuvalla diskurssilla Venäjälle muodostuu aineistossa suurvallan identiteetti. Tämän identiteetin voidaan nähdä jakautuvan kahdelle tasolle: globaalille ja alueelliselle. Globaalilla tasolla Venäjä pyrkii rakentamaan suurvaltaidentiteettiään myös representaatioilla vertaisena Yhdysvaltoihin nähden. Tätä ilmenetään kohdassa 72:

Venäjän federaatio on kiinnostunut rakentamaan molempia osapuolia hyödyttäviä suhteita Yhdysvaltoihin ottaen huomioon, että näillä kahdella valtiolla on erityinen vastuu maailmanlaajuisesta strategisesta vakaudesta ja kansainvälisestä turvallisuudesta yleisesti, sekä valtava potentiaali kaupassa ja investoinneissa, tieteessä ja tekniikassa sekä muussa yhteistyössä. [...] (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 72. Käännös oma.)^x

Rakentamalla representaatioita vertaisuudesta Yhdysvaltojen kanssa, Venäjä rakentaa rooli-identiteettiään suurvaltana. Crosston (2016, 124–126) jopa esittää Venäjän olevan pakkomieltainen pyrkimyksessään olla Yhdysvaltojen ja Kiinan mukana kansainvälisen politiikan huipulla. Suurvaltaidentiteetin roolisuus on linjassa Wendtin (1999, 227) teorian kanssa, jonka mukaan rooli-identiteetti voi olla olemassa vain suhteessa toisiin. Näin ollen muiden toimijoiden täytyy ainakin osin hyväksyä Venäjän suurvaltaidentiteetti, jotta se ilmenee sosiaalisissa suhteissa. Toisaalta identiteetti suurvallasta on riippuvainen muista myös siten, että suurvalta on aina suhteellinen käsite perustuen oletukseen muiden pienemmästä vallasta, ja omasta vaikutusvallasta niihin.

Venäjä implikoi itserepresentaatioillaan globaalista vallasta ja vastuusta, mutta konseptissa myös painottuvat entisen Neuvostoliiton alueelle kohdistuvat valtaintressit. Alueellisen vallan representaatioita ilmenee esimerkiksi kohdassa 3.f, jossa ulkopoliittikan päätavoitteeksi nimetään naapurivaltioiden auttaminen olemassa olevien jännitteiden ja konfliktien pesäkkeiden poistamisessa ja uusien syntymisen ehkäisemisessä naapurivaltioiden alueilla. Kohdissa 49–60 painotetaan alueellisen integraation merkitystä entisen Neuvostoliiton maiden kanssa, sekä alueellisten yhteistyöorganisaatioiden, kuten Itsenäisten valtioiden yhteisön ja Kollektiivisen turvallisuusjärjestön integraation ja yhteistyön kehittämistä. Näiden representaatioiden ja intressien kautta voidaan nähdä, että Venäjä pyrkii vahvistamaan edelleen omaa asemaansa myös alueellisesti entisen Neuvostoliiton maiden keskuudessa. Lisäksi sen intressi on tiivistää tämän alueen integraatiota itseensä merkittävästi. Tämän alueellisen

suurvallan identiteetin voidaan nähdä olevan yhteydessä identiteettiin lännen vastustajana, ja sen myötä pyrkimyksenä heikentää Naton ja EU:n vaikutusvaltaa ja laajentumismahdollisuuksia näillä alueilla.

Aineiston perusteella voidaan nähdä, että Venäjän ulkopoliitikassa ilmenee suurvaltaidentiteetti. Rakentamalla representaatioita erityisyydestä, vastuusta ja vertaisuudesta Yhdysvaltoihin se asettaa itsensä suurvaltojen joukkoon. Toisaalta suurvaltaidentiteetti ilmenee myös alueellisesti entisen Neuvostoliiton maissa. Venäjä rakentaa tätä identiteettiä representaatioilla Venäjistä valtana, joka voi ”auttaa” valtioita niiden sisäisissä ongelmissa ja tiivistää alueellista integraatiota.

Forsberg (2013, 36) toteaa Venäjän uskovan itse olevansa suurvalta, mutta Euroopan unioni ei jaa tätä käsitystä Venäjän identiteetistä, jolloin Venäjä ei koe saavansa ansaitsemaansa arvostusta. Venäjällä ja lännellä on siis eriävät käsitykset toistensa identiteeteistä. Identiteetit kuitenkin usein muodostuvat toimijoiden suhteissa toisiinsa. Alexander Wendtin (1999, 224) mukaan identiteetit usein ovat riippuvaisia siitä, näkevätkö muut toimijat identiteetin samalla tavalla. Tämä koskee etenkin rooli-identiteettejä, jotka voivat olla olemassa vain suhteessa toisiin (Wendt 1999, 227). Tämän voidaan nähdä olevan perustavanlaatuinen ongelma Venäjän ja lännen suhteissa. Toisaalta tämä vastakkainasettelu myös ylläpitää identiteettejä, sillä toimijat ovat toisilleen keskeiset identiteettiä muodostavat vastakappaleet. Identiteetin rakentaminen vastakkaiseksi Eurooppaan ja länteen nähden on myös enimmäkseen Venäjän nykyisten poliittisten johtajien poliittinen valinta (Morozov 2018, 30).

4.6. Moderni ja yhteistyöhaluinen Venäjä

Venäjällä on aineiston perusteella vahva intressi yhteistyölle monilla sektoreilla. Konseptissa nostetaan esiin yhteistyöhalukkuutta etenkin kansainvälisissä järjestöissä, mutta myös instituutioiden ulkopuolella. Vahva intressi ilmenee myös Venäjän voimakkaalle teknologiselle ja taloudelliselle kehittämiselle. Yleisesti Venäjästä pyritään rakentamaan modernia, tai ainakin siihen tehokkaasti pyrkivää kuvaa. Tämä näkyy myös konseptissa ilmenevässä Venäjän käsityksessä maailmasta, jossa esimerkiksi taloudelliset, teknologiset ja informaatioavaruuden keinot ja kyvykkyudet nousevat kansainvälisen politiikan keskiöön (Venäjän ulkoministeriö 2016, esim. kohdat 8 ja 9). Ulkopoliitiikan tavoitteeksi nimetään kohdassa 40 Venäjän osallistuminen tasapuolisesti ja aktiivisesti globaaliin talouteen. Tähän pyrkivissä toimenpiteissä korostuu kehityksen tavoittelu:

[Venäjä] pyrkii teknologiseen modernisointiin ja pyrkii monipuolistamaan kansantaloutta, lisäämään osaamisintensiivisten, innovatiivisten ja muiden ensisijaisten alojen osuutta yleisessä

talusrakenteessa houkuttelemalla investointeja, kehittyntä ulkomaista osaamista ja teknologiaa. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 40.f. Käännös oma.)^{xi}

Venäjän aineistossa ulkopoliitikalleen asettamat painotukset kehitykseen talous- ja teknologiasektoreilla ilmentävät Venäjän identiteettiä nykyaikaisena valtiona. Venäjä intressi on purkaa länsimaisia käsityksiä Venäjästä takapajuisena esimerkiksi sen suurvaltaidentiteetin tukemiseksi. Myös aineistossa mainitut käytännön toimet, kuten kohdassa 40.c mainitut ei-resurssipohjaisen viennin lisääminen ovat intressejä, jotka pohjautuvat Venäjän identiteettiin kehittyneenä ja modernina. Painotuksia teknologiaan ja informaatioavaruuden toimintakykyjen kehittämiseen voidaan pitää sinänsä luonnollisina yleinen teknologian nopea kehitys huomioon ottaen. Toisaalta on myös tulkittavissa, että aineistossa esiin nousevat intressit kehitykselle ja taloudellisten suhteiden hajauttamiselle ovat osin vaste konseptissa myös esiin nouseviin länsimaiden asettamiin pakotteisiin Krimin valtaamisen seurauksena. Tätä yhteyttä ei kuitenkaan aineistossa suoraan osoiteta.

Aineistossa näkyvät myös intressit yhteistyön kehittämiseksi. Yhteistyön kehittämisessä korostuvat kansainväliset järjestöt, ja erityisesti Yhdistyneet kansakunnat. YK saa konseptissa vahvaa kannatusta, ja turvallisuusneuvoston säilyttäminen nykyisellään nostetaan myös esiin. YK:n legitimiä ja intressejä sen vahvistamiselle tuodaan esiin esimerkiksi kohdassa 24. YK ja sen turvallisuusneuvosto ovat siis aineiston perusteella Venäjälle hyvin mielekkäitä foorumeita yhteistyölle. Myös vahva intressi aseistariisunnalle ja ydinaseiden rajoitussopimuksille esiintyy aineistossa. Huomattavaa on myös voimakas intressi terrorismintorjunnalle. Terrorismi nousee esiin selkeänä kriittisenä uhkakuvana Venäjälle läpi aineiston.

Yhteistyön representaatioiden ja intressien kautta Venäjä rakentaa identiteettiään modernina ja vahvana taloudellisesti ja teknologisesti. Identiteetin kautta Venäjä asettaa itsensä kehittyneiden länsimaiden kanssa samaan joukkoon. Tämä voidaan nähdä tyyppi-identiteettinä, jonka kautta Venäjä pyrkii vahvistamaan omaa uskottavuuttaan kansainvälisissä suhteissa etenkin länsimaiden silmissä. Representaatiot ja intressit moderniuden identiteetin muodostamiseksi esiintyvät aineistossa Venäjän ulkopoliitikkaa määrittävinä tekijöinä.

4.7. Identiteettien hierarkia

Aineiston perusteella Venäjän ulkopoliitikassa ilmenevissä identiteeteissä on myös havaittavissa eroja niiden voimakkuudessa tai merkityksessä ulkopoliitikalle. Identiteettien merkittävyyttä voidaan

tarkastella useammasta näkökulmasta. Esimerkiksi missä tahansa tilanteessa ratkaisu identiteettien konfliktille toimijan sisällä heijastaa suhteellista identiteettien hierarkiaa itsessä. Identiteetit asettuvat hierarkiaan sen mukaan, kuinka sitoutunut toimija on niihin (Wendt 1999, 230).

Peliteoreettisesti ajateltuna merkittävin identiteetti voitaisiin siis selvittää kartoittamalla erilaiset mahdolliset identiteetit, ja esittämällä valintatilanne. Venäjän ulkopolitiikassa tämänkaltaista päätöstilannetta voidaan tarkastella Venäjän suurhyökkäyksen Ukrainaan helmikuussa 2022 kontekstissa. Hyökkäys soveltuu tarkastelun kohteeksi sen valtavan Venäjän tulevaa ulkopolitiikkaa määrittävän strategisen painoarvon vuoksi. Hyökkäyksen nouseminen edes vaihtoehdoksi kertoo kolmen identiteetin nousevan muiden yli merkittävyudessa; suurvalta, venäläisen maailman vahvistaja sekä Naton ja lännen vastustaja. Venäjän alueellisen suurvallan identiteetin mukaisesti se toimii vallan keskittymänä entisen Neuvostoliiton alueella, ja näkee roolikseen puuttua myös alueen valtioiden sisäisiin ongelmiin. Miehityksellä Venäjä olisi myös integroinut aluetta vahvemmin itseensä. Venäläisen maailman vahvistajan identiteetin ilmenemisessä keskeisiä ovat hyvin vastaavat tekijät. Kuitenkin se korostuu erityisesti diskurssin tasolla, esimerkiksi Putinin (2022a) puheessa, jossa hän historiaan vedoten käytännössä kiistää Ukrainan olevan edes itsenäinen valtio.

Lännen vastustaminen tulee myös esiin selkeänä hyökkäyspäätökseen vaikuttaneena identiteettinä. Venäjä on toistuvasti esittänyt turvavaatimuksia Natolle, ja sen laajentumisen estämiseen viitataan myös esimerkiksi samassa Putinin puheessa (2022a). Naton laajentumisen estämisen voidaan kuitenkin nähdä olevan toissijainen intressi suurvallan ja venäläisen maailman vahvistamisen identiteetteihin nähden. Hyökkäyksessä Venäjä otti selkeän riskin siitä, että esimerkiksi Suomi ja Ruotsi liittyvät Naton jäseniksi sen seurauksena. Mikäli Naton laajentumisen estäminen olisi ollut ensisijainen intressi ja lännen vastustaminen sen myötä ensisijainen identiteetti, ei tätä riskiä olisi otettu.

Oikeusvaltion ja demokratian identiteettejä on pidettävä jokseenkin merkittävinä. Venäjä pyrkii perustelemaan kaikki toimensa kansainvälisellä lailla, sekä esittämään toimensa demokraattisina esimerkiksi järjestämällä ”kansanäänestyksiä” Krimillä, Donetskin ja Luhanskin alueilla. Vaikkakin perustelujen vakuuttavuus on olematon, näkee Venäjä silti vaivaa tehdäkseen sen. Lisäksi päätös konfliktin eskaloimisesta avoimeksi sodaksi osoittaa, että suurvallan ja venäläisen maailman vahvistajan identiteetit ylittävät hierarkiassa myös modernin Venäjän identiteetin, sillä eskalaation varmana reaktiona olivat tätä vaikeuttavia taloudellisia pakotteita. Suhteiden Aasiaan ei myöskään voitu olettaa ainakaan vahvistuvan, vaikka toisaalta laajempi eristäminen länsimaista saattaa ajaa Venäjää

kääntymään yhä enemmän itään. Kuitenkaan Ukrainaan hyökkäämisen intressi ei perustunut haluun tiivistää suhteita Kiinaan ja Intiaan.

Tämän tarkastelun perusteella voidaan esittää, että aineistossa esiintyvistä identiteeteistä suurvallan ja venäläisen maailman vahvistajan identiteetit ovat merkittävimmät. Näillä voidaan siis olettaa olevan eniten merkitystä Venäjän ulkopolitiikan päätöksenteossa. Toiseksi merkittävimmät identiteetit ovat lännen vastustamisen identiteetti, sekä oikeusvaltion ja demokratian identiteetit. Näillä on havaittavissa jonkin verran merkitystä, mutta niiden ei voida nähdä määrittävän Venäjän ulkopolitiikkaa vastaavalla tavalla kuin kaksi ensimmäistä. Vähiten merkittävänä ilmenevät Aasian liittolaisen, sekä modernin Venäjän identiteetit. Näillä ei voida nähdä olevan kovinkaan merkittävää painoarvoa Venäjän ulkopolitiikassa, ja jääneen paitsioon muiden identiteettien tieltä. Myös aineistossa näitä kahta identiteettiä painotettiin diskurssin tasolla vähemmän.

Identiteettien ja hierarkiaan asettumisen selittämiseksi on nähtävissä yhteyksiä. Ted Hopf (2002, 155) jaottelee Venäjän identiteetit sen mukaan, perustuvatko ne suhteessa historiallisiin, ulkoisiin vai sisäisiin toisiin. Tarkasteltaessa tässä tutkimuksessa ilmenneitä identiteettejä Hopfin jaottelun mukaan, ilmenee että hierarkiassa merkittävimmät identiteetit perustuvat historiallisille toisille. Merkittävimminä ilmenneet suurvallan ja venäläisen maailman suojelijan identiteetit perustuvat molemmat vahvasti historiallisille vertailukohtille Venäjän asemasta Neuvostoliiton ja keisarillisen Venäjän aikana. Voidaan siis esittää, että historiallisiin toisiin perustuvat identiteetit ovat Venäjän ulkopolitiikassa merkittävimpiä. Lisäksi on nähtävissä, että Venäjän identiteetit, jotka perustuvat vastakkainasettelulle eli ovat jotain vastaan, ovat merkittävämpiä kuin identiteetit jonkin liittolaisena. Vastakkainasettelun voidaan siis nähdä luovan voimakkaampia identiteettejä kuin liittolaisuuden. Toisaalta Wendt (1999, 230) myös esittää, että tyyppi-identiteettien tulisi lähtökohtaisesti olla vahvempia kuin rooli-identiteettien. Tämä ei kuitenkaan toteutunut johdonmukaisesti tässä tarkastelussa.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Analyysin perusteella aineistosta on tunnistettavissa ainakin seitsemän intressien ja representaatioiden muodostamaa valtion identiteettiä: demokratia, oikeusvaltio, venäläisen maailman vahvistaja, Aasian liittolainen, lännen vastustaja, suurvalta ja nykyaikainen valtio. Nämä identiteetit ovat keskeisiä tekijöitä Venäjän intressien määrittämisessä, ja siten ulkopolitiikan ohjaamisessa. Identiteettejään Venäjä

rakentaa vastustavilla ja myönteisillä viittauksilla identiteettien ”toisiin”, erilaisilla representaatioilla, ja näiden muodostamalla diskursseilla. Lisäksi identiteetit muodostuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muiden toimijoiden kanssa.

Oikeusvaltion ja demokratian identiteettien perusteella Venäjä näkee itsensä demokraattisena ja kansainvälistä lakia tarkasti kunnioittavana valtiona. Keskeisenä toisena identiteetille ovat representaatiot Venäjän intressien vastaisten toimien esittämisellä oikeusperiaatteiden vastaisina ja siten epävakautta tuottavina. Venäjä perustelee ulkopoliittikkansa toimia vahvasti venäläisen maailman vahvistajan identiteetillä. Identiteetti perustuu konservatiivisten kristillisten arvojen, löyhän venäläisyyden käsitteen, sekä venäläisen kulttuurin ja historiallisen perinnön käsityksiin. Lisäksi identiteettiä konstruoidaan vastakkainasettelulla länttä ja sen levittämiä arvoja vastaan, jota luodaan representaatioilla arvoista yhteiskuntaa rappeuttavina.

Identiteetti Kiinan ja Intian liittolaisena rakentuu positiivisten representaatioiden ja yhteistyöintressien kautta. Identiteetti ilmentää Venäjän pyrkimyksiä löytää uusia kumppaneita, sekä käsitystä vallan siirtymästä kohti Itä-Aasiaa. Identiteettiä muodostaa myös vastakkainasettelu lännen vastustajan identiteetin kanssa. Identiteetti muodostuu laaja-alaisten negatiivisten representaatioiden, sekä myös suorien syytösten kautta. Suurvaltaidentiteetti taas perustuu representaatioihin erityisyydestä ja vastuusta, joita tuetaan diskursseissa asettamalla Venäjä ja Yhdysvallat tasavertaisiksi vaikutusvallassa kansainvälisessä politiikassa. Suurvaltaidentiteetissä on myös havaittavissa eriyvät globaalit ja alueelliset ulottuvuudet. Vastaavaa rinnastamista on nähtävissä suhteessa Eurooppaan ja länsimaihin yleisesti taloudellisesti ja teknologisesti modernin ja vaikutusvaltaisen Venäjän identiteetin rakentamisessa. Nämä identiteetit toimivat aineiston perusteella keskeisinä Venäjän ulkopoliittikan intressien ja suunnan määrittäjinä. Wendtin (1999, 230) esittämän teorian perusteella merkittävimpinä määrittäjinä voidaan kuitenkin nähdä suurvallan ja venäläisen maailman vahvistajan identiteetit, joiden painotus myös aineistossa on selkeä.

Tämän analyysin perusteella esiin tulleet identiteetit ovat monin tavoin ristiriitaisia tai keskinäisriippuvaisessa suhteessa toisiinsa. Nämä ilmenevät esimerkiksi teoreettisina ongelmina suhteessa tutkielman teoreettiseen viitekehykseen. Länsimaisessa diskurssissa Venäjä kuvataan usein vähemmän kehittyneenä ja esitetään, että Venäjän tulisi oppia länneltä toimintatapoja ja arvoja, jotta se voisi ”tulla normaaliksi valtioksi ja liittyä uudestaan sivilisaatioon” (Neumann 2016, 186). Tähän Venäjän voidaan olettaa vastaavan modernin ja kehittyneen valtion identiteetillä, rinnastamalla itsensä

länsimaihin. Viittaus on kuitenkin ongelmallinen erityisesti Venäjän suurvallan identiteetin kannalta. Kuten se venäläisessä diskurssissa ymmärretään, suurvalta on sellainen, joka pystyy ohjaamaan muita (Neumann 2016, 187). Tämän vuoksi ajatus länneltä oppimisesta ja siten alemmuudesta kyseenalaistaa Venäjän suurvaltaidentiteettiä. Voidaankin olettaa, että erityisesti yhteistyötilanteet, jossa länsimaa pyrkii ohjaamaan Venäjää tekemään jotain ovat erityisen haastavia. Tämän suurvaltaidentiteetin problematiikan vuoksi Venäjä saattaa jopa päätyä valitsemaan prosesseja, jotka ovat lähtökohtaisesti tehottomampia. Tämä jälleen on ristiriidassa voimakkaan taloudellisen ja teknologisen kehityksen intressin kanssa.

Yleisesti Venäjällä on vahva tarve ja pyrkimys oikeusvaltion ja demokratian identiteettinsä kautta esittämään ulkopoliittiset toimensa kansainväliseen lakiin perustuvaksi. Tämän voidaan nähdä olla myös sisäpoliittinen valinta. Toimet perustellaan omille kansalaisille täysin kansainvälisen lain mukaisina ja tarkoituksellisesti hyvinä. Näin kansalaisten tukea toimille vahvistetaan ja avataan mahdollisuus esittää muiden valtioiden toimet epäloogisina ja laillisuusperiaatteen vastaisina luoden vastakkainasettelua. Laillisuusaspekti yhdistyy myös venäläisen maailman vahvistajan identiteettiin. Venäjä on perustellut toimiansa Ukrainassa perustuvan kansainväliseen humanitäärisen lakiin ja sen perusteella venäläisten ja venäjän ”maanmiesten” suojeluun. Myös oikeusvaltion ja demokratian identiteetit kohtaavat teoreettisia rajoitteita. Näitä tyyppi-identiteettejä rajoittaa vaatimus sosiaaliselle hyväksynnälle. Venäjän demokraattisuutta tai oikeudenmukaisuutta ei kuitenkaan etenäkään länsimaissa tunnusteta. Tämä laskee keskeisesti identiteetin merkittävyyttä.

Tutkimustulosten vahvistamisen ja syventämisen kannalta olisi mielekästä laajentaa tutkimusta tulevaisuudessa uuteen vielä julkaisemattomaan Venäjän ulkopoliittikan konseptiin, ja sen vertailuun tässä tutkimuksessa hyödynnettyyn 2016 versioon. Lisäksi vuonna 2022 julkaistu humanitäärisen politiikan konsepti olisi mielekäs vastaavan tarkastelun kohde. Tarkasteltavan primääriaineiston rajallinen laajuus onkin merkittävin rajoite tämän tutkimuksen tulosten yleistettävyydelle. Myös jatkamalla tarkastelua haastattelututkimuksella voitaisiin vahvistaa tämän tutkimuksen tulosten yleistettävyyttä ja vakuuttavuutta. Valtion identiteetin voidaan kuitenkin nähdä olevan keskeinen pyrkimyksissä ymmärtää valtion toimintaa ja sen intressejä ohjaavaa logiikkaa. On vain toivottava, että Venäjän federaation identiteetit ohjautuisivat kohti rauhanomaisempaa maailmaa rakentavia ratkaisuja.

LÄHTEET

PRIMÄÄRIAINIESTO

Venäjäan federaation ulkoministeriö (2016). *Foreign Policy Concept of the Russian Federation*. Saatavilla: <https://www.mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1538901/> Luettu 1.11.2022.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Abdelal, Rawi, Yoshiko M. Herrera, Alastair Iain Johnston ja Rose McDermott (2006). "Identity as a Variable". *Perspectives on politics* 4 (4): 695–711.

Anderson, Benedict & Joel Kuortti (2007). *Kuvitellut yhteisöt: nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.

Ashizawa, Kuniko (2008). "When Identity Matters: State Identity, Regional Institution-Building, and Japanese Foreign Policy". *International Studies Review* 10 (3): 571–598.

Berenskoetter, Felix (2011). "Identity in International Relations". Teoksessa Denmark, Robert & Renée Marlin-Bennett (toim.), *The International Studies Encyclopedia*. Oxford Reference (ei sivuja). London: Wiley-Blackwell.

Brubaker, Rogers & Frederick Cooper (2000). "Beyond identity". *Theory and society* 29 (1): 1–47.

Bucher, Bernd & Ursula Jasper (2017). "Revisiting "identity" in International Relations: From Identity as Substance to Identifications in Action". *European journal of international relations* 23 (2): 391–415.

Crosston, Matthew (2016). "Bringing Non-Western Cultures and Conditions into Comparative Intelligence Perspectives: India, Russia, and China". *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 29 (1): 110–131.

Fairclough, Norman (1995). *Media discourse*. London: Hodder Education.

Fairclough, Norman (1989). *Language and power*. London: Longman.

Fearon, James (1999). "What is Identity (As We Now Use the Word)?" Julkaisematon käsikirjoitus. Stanford: Stanford University.

Fierke, Karin Marie (1996). "Multiple Identities, Interfacing Games: The Social Construction of Western Action in Bosnia". *European journal of international relations* 2 (4): 467–497.

Finnemore, Martha & Kathryn Sikkink (2001). "Taking Stock: The Constructivists Research Program in International Relations and Comparative Politics". *Annual review of political science* 4: 391–416.

Foucault, Michel & Tapani Kilpeläinen (2005). *Tiedon arkeologia*. Tampere: Vastapaino.

Forsberg, Tuomas (2013). "The Power of the European Union: What Explains the EU's (lack of) Influence on Russia?". *Politique Européenne* 39 (1): 3922–42.

- Greenfeld, Liah (1990). "The Formation of the Russian National Identity: The Role of Status Insecurity and Ressentiment". *Comparative Studies in Society and History* 32 (3): 549–591.
- Götz, Elias & Camille-Renaud Merlen (2019). "Russia and the question of world order". *European Politics and Society* 20 (2): 133–153.
- Hegel, Georg Friedrich von (1997). *Phenomenology of Spirit*. Oxford: Oxford University Press.
- Holsti, Kalevi J. (1970). "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy". *International Studies Quarterly* 14 (3): 233–309.
- Hopf, Ted (2002). *Social construction of international politics: identities & foreign policies, Moscow, 1955 and 1999*. Ithaca: Cornell University Press.
- Hopf, Ted (1998). "The Promise of Constructivism in International Relations Theory". *International security* 23 (1): 171–200.
- Jepperson, Ronald L., Alexander Wendt, Peter J. Katzenstein (1996). "Norms, identity, and culture in national security". Teoksessa Katzenstein, Peter J. (toim.), *The Culture of National Security: norms and identity in world politics*. 33–78. New York: Columbia University Press.
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila, Eero Suoninen (2016). *Diskurssianalyysi: teorian, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Katzenstein, Peter J. (1997). "United Germany in an Integrating Europe". Teoksessa Katzenstein Peter J. (toim.), *Tamed Power: Germany in Europe*, 1–48. Ithaca: Cornell University Press.
- Katzenstein, Peter J. (1996). *The culture of national security: norms and identity in world politics*. New York: Columbia University Press.
- Kuzio, Taras (2016). "Russian National Identity and the Russia-Ukraine Crisis". *German Federal Academy for Security Policy*. Security Policy Working Paper 20/2016.
- Lebow, Richard Ned (2008). "Identity and International Relations". *International Relations* 22 (4): 473–492.
- Morozov, Viatcheslav (2018). "Identity and Hegemony in EU–Russia Relations: Making Sense of the Asymmetrical Entanglement". Teoksessa Casier, Tom & Joan DeBardleben (toim.), *EU–Russia Relations in Crisis*. 1st ed. 30–49. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Neumann, Iver B. (2016). *Russia and the Idea of Europe: A Study in Identity and International Relations*. Second Edition. London: Taylor & Francis Group.
- Neumann, Iver B. (2008). "Discourse analysis". Teoksessa Klotz, Audie & Prakash, Deepa (toim.), *Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide*. Research methods series. 61–77. London: Palgrave Macmillan.
- Neumann, Iver B. (1999). *Uses of the other "The East" in European identity formation*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Neumann, Iver B. (1996). "Self and Other in International Relations". *European journal of international relations* 2 (2): 139–174.

Neumann, Iver B. (1995). *Russia and the Idea of Europe: A Study in Identity and International Relations*. London: Routledge.

Onuf, Nicholas G. (2003). "Parsing Personal Identity". Kokoelmateoksessa Onuf, Nicholas G. (2013), *Making Sense, making worlds: constructivism in social theory and international relations*. 75–95. Abingdon, Oxon: Routledge.

Onuf, Nicholas G. (1989). *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Columbia SC: University of South Carolina Press.

Ruggie, John Gerard (1998). "What Makes the World Hang Together? Neo-utilitarianism and the Social Constructivist Challenge". *International Organization* 52 (4): 855–885.

Saral, Melek (2017). *Turkey's 'self' and 'other' definitions in the course of the EU accession process*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Schmitt, Carl (1976). *The Concept of the Political*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Wendt, Alexander (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge, U.K: Cambridge University Press.

Wendt, Alexander (1994). "Collective Identity Formation and the International State". *The American political science review* 88 (2): 384–396.

Wendt, Alexander (1992). "Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics". *International Organization* 46 (2): 391–425.

Zevelev, Igor (2016). "Russian National Identity and Foreign Policy". *A Report of the CSIS Russia and Eurasia Program*. Washington DC: Center for Strategic and International Studies.

MUUT LÄHTEET

TASS (2022b). "Work on Russia's Concept of Foreign Policy underway – Kremlin". 5.10.2022. Uutinen. Saatavilla: <<https://tass.com/politics/1502457>> Luettu 5.12.2022.

Putin, Vladimir (2022b). Venäjän federaation presidentin puhe Moskovassa 30.9.2022. Englanninkielinen litterointi. Saatavilla: <<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/69465>> Luettu 14.1.2023.

Putin, Vladimir (2022a). Venäjän federaation presidentin puhe Moskovassa 21.2.2022. Englanninkielinen litterointi. Saatavilla: <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828>> Luettu 15.1.2023.

Putin, Vladimir (2014b). Venäjän federaation presidentin puhe Moskovassa 1.7.2014. Englanninkielinen litterointi. Saatavilla: <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/46131>> Luettu 14.1.2023.

Putin, Vladimir (2014a). Venäjän federaation presidentin puhe Moskovassa 18.3.2014.
Englanninkielinen litterointi. Saatavilla: <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>> Luettu
13.1.2023.

LIITE 1: Aineiston alkuperäiset englanninkieliset lausunnot

ⁱ [Russia intends to] counter politically motivated and self-interested attempts by some States to arbitrarily interpret the fundamental international legal norms and principles such as non-use of force or threat of force, peaceful settlement of international disputes, respect for sovereignty and territorial integrity of States, right of peoples to self-determination; counter attempts to represent violations of international law as "creative" applications of such norms; counter attempts to interfere in the domestic affairs of States with the aim of unconstitutional change of regime, including by supporting non-State actors, such as terrorist and extremist groups. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 26.b.)

ⁱⁱ [Russia pursues the objective] to further the consolidation of compatriots living abroad so as to enable them to better realize their rights in the countries of residence, and to facilitate the preservation of the Russian diaspora's identity and its ties with the historical homeland, as well as voluntary relocation of compatriots to the Russian Federation. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 45.f.)

ⁱⁱⁱ Russia will continue developing comprehensive, equal, and trust-based partnership and strategic cooperation with the People's Republic of China, and proactively step up cooperation in all areas. Russia views common principled approaches adopted by the two countries to addressing the key issues on the global agenda as one of the core elements of regional and global stability. Building on this foundation, Russia intends to promote foreign policy cooperation with China in various areas, including countering new challenges and threats, resolving urgent regional and global problems, cooperation in international organizations and multilateral associations. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 84.)

^{iv} The attempts made by western powers to maintain their positions in the world, including by imposing their point of view on global processes and conducting a policy to contain alternative centres of power, leads to a greater instability in international relations and growing turbulence on the global and regional levels. [...]. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 5.)

^v The ideological values and prescriptions imposed from outside these countries in an attempt to modernize their political systems have exacerbated the negative response of their societies to current challenges. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 14.)

^{vi} Russia does not recognize the US policy of extraterritorial jurisdiction beyond the boundaries of international law and finds unacceptable attempts to exercise military, political, economic or any other pressure, while reserving the right to firmly respond to hostile actions, including the bolstering of national defence and taking retaliatory or asymmetrical measures. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 72.)

^{vii} The Russian Federation maintains its negative perspective towards NATO's expansion, the Alliance's military infrastructure approaching Russian borders, and its growing military activity in regions neighbouring Russia, viewing them as a violation of the principle of equal and indivisible security and leading to the deepening of old dividing lines in Europe and to the emergence of new ones. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 70.)

^{viii} Russia conducts an assertive and independent foreign policy guided by its national interests and based on unconditional respect for international law. Russia is fully aware of its responsibility to support peace and security in the world both at the global and regional levels and is committed to working with all interested States to address common challenges. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 21.)

^{ix} Russia's foreign policy is open and predictable. It is characterized by consistency and continuity and reflects the unique role Russia has played for centuries as a counterbalance in international affairs and the development of global civilization. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 22.)

^x The Russian Federation is interested in building mutually beneficial relations with the United States of America, taking into consideration that the two States bear special responsibility for global strategic stability and international security in general, as well as vast potential in trade and investment, scientific and technical and other types of cooperation. [...] (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 72.)

^{xi} [Russia] pursues technological modernization and seeks to diversify the national economy, increase the share of knowledge-intensive, innovative and other priority sectors in the general economic structure by attracting investment, advanced foreign know-how and technology. (Venäjän ulkoministeriö 2016, kohta 40.f.)